

Ordningsteologi, ekteskap og homofili

*En diskursanalyse av noen utvalgte kirkelige
høringssvar til felles ekteskapslov fra 2007*

Andreas Alexander Nordvang-Sandvold Fosby

TEOL4901 Fordypningsoppgave i teologi
ved Det teologiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

15.Januar 2018

Førord

Først vil jeg rette en enorm stor takk til min veileder, professor Aud V. Tønnessen, uten hennes veiledning, kunnskap, tid og tålmodighet hadde ikke oppgaven utviklet seg, eller blitt til slik den har gjort. Takk for gode samtaler, spennende og kritiske spørsmål og en uvurderlig veiledning gjennom året som har gått.

Jeg ønsker også å takke professor Øyvind Norderval for gjennomlesing, tips og tilbakemeldinger. Professor emeritus Halvor Moxnes og Kjetil Hafstad skal også ha takk for gode samtaler og råd om tematikk før oppgaven.

Min familie og mine venner skal også ha en stor takk for deres forståelse for mitt fravær i intense skriveperioder. Jeg vil rette en spesiell takk til mine gode venninner og medstudenter, Sophie Panknin og Kristina Bjåstad for korrekturlesing, tilbakemeldinger og diskusjoner i løpet av hele oppgavens prosess.

Denne oppgaven hadde ikke vært mulig uten støtte fra min familie, særlig min mormor Brit Annemor Sandvold og morfar Jarle Reksnes, som også har støttet meg økonomisk i den siste fasen av oppgaven.

Jeg vil også takke arbeidsutvalget i Changemaker for å ha tilrettelagt for permisjon fra sentralstyret de siste 2 månedene av oppgaven.

En særlig takk til Silje B. Henriksen, Olav Brennsæter og Anne-Gudrun K. Lyngsmo for korrekturlesing i romjula.

Tusen takk til alle andre som har bidratt med spørsmål, vedlegg, dokumenter, innsikter og støttet meg i denne prosessen.

Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1: INNLEDNING	3
1.1 PROBLEMSTILLING OG TEMA	3
1.2 HVA ER ORDNINGSTELOGI?	7
1.3 KILDEMATERIALE: HØRINGSSVAR	8
1.4 AVGRENSNING OG AKTUALITET	8
1.5 METODE	9
1.6 FORSKNINGSKONTEKST	9
1.6.1 ORDNINGSTELOGI OG ATOMVÅPEN – TROND BAKKEVIG	11
1.6.2 KIRKEN I FELTTOG MOT KVINNEFRIGJØRING – BENTE LEIN	12
1.7 DISPOSISJON	14
KAPITTEL 2: KRITISK BLIKK PÅ ORDNINGSTELOGIEN	16
2.1 INNLEDNING	16
2.2 INGE LØNNING – ORDNINGSTELOGI SOM EN GUDLØS, REAKSJONÆR TELOGI	16
2.3 JENS CHRISTIAN BACH IVERSEN – ORDNINGSTELOGI: EN KRISTUSLØS TELOGI?	20
2.4 OPPSUMMERING	23
KAPITTEL 3: METODE – DISKURSANALYSE	24
3.1 INNLEDNING	24
3.2 HVA ER DISKURS?	24
3.3 DISKURSANALYSE & MAKT	27
3.4 HVORDAN UTFØRE EN DISKURSANALYSE - NOEN NØKLER	29
3.5 OPPSUMMERING	30
KAPITTEL 4: ANALYSE AV MATERIALET: SENTRALE BEGREPET OG DISKURSIVE TENDENSER	32
4.1 INNLEDNING: ORDENES MAKT	32
4.2 HØRINGSSVAR TIL BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTET OM FELLES EKTESKAPSLOV FRA 2007	32
4.3 MØRE BISPEDØMMERÅD 2007	37
4.4 OVERSIKT - AGDER OG TELEMARKE BISPEDØMMERÅD	39
4.5 OVERSIKT – BISPEMØTET	45
4.5.1 BISPEMØTETS FLERTALL	45
4.5.2 BISPEMØTETS MINDRETALL	47
4.6 OPPSUMMERING	47
KAPITTEL 5: DISKURSANALYSE AV HØRINGSSVAR TIL HØRINGEN OM FELLES EKTESKAPSLOV	49
5.1 INNLEDNING	49
5.2 IDENTIFIKASJON AV RELEVANTE DISKURSER	50
5.2.1 KAOSDISKURSEN	50
5.2.2 NATURLIGHETSDISKURSEN	53
5.3 OPPSUMMERING	56
KAPITTEL 6: KONKLUSJON	58
6.1 OPPSUMMERING AV OPPGAVEN	58
6.2 FORSVAR AV STATUS QUO OG NOEN TEOLOGISKE FØLGER AV ORDNINGSTELOGIEN	59
6.3 DISKURSENS MAKTHEGEMONI	60
KAPITTEL 7: LITTERATURLISTE	62

Kapittel 1: Innledning

1.1 Problemstilling og tema

Denne oppgavens problemstilling er å **undersøke hvilken rolle ordningsteologien har hatt i norsk kirkelig debatt i nyere tid, med fokus på debatten om likekjønnet ekteskap i Den norske kirke**. Noen av de sentrale spørsmålene i oppgaven vil være; Hva er ordningsteologi? Hvordan har ordningsteologien blitt brukt i senere kirkelig debatt om homofili? Hva slags syn på samliv kommer til uttrykk i nyere tids bruk av ordningsteologisk argumentasjon? For å belyse disse spørsmålene vil jeg blant annet gi noen eksempler på hvordan ordningsteologien er blitt brukt i andre historiske debatter, som kvinnens plass i samfunnet og atomvåpen. Denne problemstillingen har jeg valgt fordi ordningsteologien har hatt og har en viktig rolle i moderne tids diskusjon om samliv. Kirkelig og sekulær debatt om samliv er en kjent sak. Selv om Den norske kirke har endret sin politikk og praksis på dette feltet, ved å vedta liturgi for likekjønnede og ulikekjønnede par i 2016, er det av særlig interesse å undersøke ordningsteologien. Ordningsteologien har hatt en nøkkelrolle i motstanden av likekjønnet ekteskap. For å undersøke dette, har jeg valgt å gå inn i noen av sverdokumentene til Barne- og likestillingsdepartementet sin høring om felles ekteskapslov fra 2007. Oppgavens primære anliggende er å undersøke den ordningsteologiske tradisjonen som kommer til uttrykk i disse dokumentene og hva slags syn på samliv som kommer til uttrykk.

Holdninger til homofili og homofilt samliv i kirke og samfunn har endret seg siden avkriminaliseringen av homofili i 1972. I de siste tiårene har debatten i stor grad handlet om rammene for likekjønnet samliv. I 1993 ble partnerskapsloven innført i Norge, som åpnet opp for at to av samme kjønn kunne inngå registrert partnerskap. Dette førte til en omfattende debatt innad i Den norske kirke om hva slags samlivsform kirken kunne akseptere. Spørsmålet var blant annet om Den norske kirke kunne ha ansatte i vigsele stillinger som levde i registrert partnerskap. Dette spørsmålet ble aktualisert i 1997 under den såkalte Sunde-saken. Siri Sunde var prest i Hamar bispedømme og måtte gå ut i permisjon da hun inngikk partnerskap med en kvinne. Kirkemøtet vedtok samme året at personer som levde i registrert partnerskap ikke kunne inneha vigsele stillinger i kirken. I 1999 valgte likevel daværende Hamar-Biskop Rosemarie Köhn å gjeninnsette Sunde som prest i bispedømmet, noe som vakte stor oppsikt og ble oppfattet som et svik mot kirkens enhet.¹

¹ Siri Sunde. (2009, 15. februar). I Store norske leksikon. Hentet 8. januar 2018 fra https://snl.no/Siri_Sunde.

I 2006 kom Den norske kirkes lærenemnd med en utredning som omhandlet homofilisaken, *Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken*.² Ordningsteologiske argumenter spilte en viktig rolle hos den konservative avvisningen av homofili, det ble blant annet argumentert fra den konservative halvdel av nemda:

Hvis en bruker allmenne overveielser til å sette den entydige avvisning av homoseksuelle handlinger ut av spill, isolerer en ikke bare de tekstene som uttrykkelig omtaler homoseksuelle handlinger, men en ser også bort fra at disse tekstene er begrunnet i en orden i skaperverket og må forstås i lys av Jesu innskjerpelse av ekteskapet mellom mann og kvinne som en ordning villet av Gud.³

Lærenemndas flertall, som inkluderer medlemmene som var positive til likekjønnet samliv, understrekte likevel en forskjell mellom partnerskap og ekteskap, ved å legge vekt på at ekteskapet var en skaperordning basert på en kjønnspolaritet, altså en skaperordning mellom én mann og én kvinne. Kjønnsdifferensieringen utgjorde en forskjell fra det likekjønnede samlivet, da konstallasjonen mor, far og barn ble ansett som samfunnets ”grunncelle”.⁴ Bispemøtets samlivsetiske utvalg kom ut med en rapport i 2013, der ordningsteologien ikke spilt noen rolle i argumentasjonen.⁵

Utviklingen i kirken mot et mer positivt syn på homofili og likekjønnet samliv, innebærer ikke at dette ikke er et omdiskutert tema. Debatten rundt likekjønnet vigsel i Den norske kirke har fylt mediebildene både i avis, radio, tv og andre mediekkanaler de siste årene. En avgjørende endring kom med valg av representanter til Kirkemøtet i 2015. Den nye sammensetningen utgjorde et flertall som har et annet syn enn den forrige sammensetningen. I 2014 hadde Kirkemøtet vedtatt å ikke ta stilling til likekjønnet vigsel⁶, men det nye flertallet etter valget gikk i 2016⁷ inn for at Den norske kirke skal åpne for vigsel av likekjønnede par. På bakgrunn av at det ikke ble fattet et vedtak om å innføre likekjønnet vigsel på kirkemøte i

² Den norske kirkes Lærenemnd. *Utredning, Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken*. 2006

³ Den norske kirkes lærenemnd. *Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken*. 2006. s.86

⁴ Den norske kirkes lærenemnd. *Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken*. 2006. s.114

⁵ For en nærmere oversikt over det kirkelige arbeidet med samlivsetiske spørsmål, kan det være av en interesse å ta en titt på nettsiden til den norske side, som har en samlet oversikt over denne utviklingen fra 1992 til 2015: <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/diakoni-og-samfunnsansvar/homofilisaken-1992-2015/>

⁶ KM 14/14 Ekteskapsforståelsen i et evangelisk-luthersk perspektiv. Kirkemøtevedtak 2014

⁷ KM 17/16 Kirkelig vigsel for likekjønnede par. Kirkemøtevedtak 2016

2014, ble det etablert en ny organisasjon som hadde som formål å arbeide for at kirkens politikk når det gjaldt likekjønnet ekteskap ble endret. Denne organisasjonen ble kalt Åpen folkekirke, og stilte med lister til kirkevalget i 2015. Mange av medlemmene av Åpen folkekirke ble valgt, og det ga et nytt flertall, som bidro til å skjerpe diskusjonen.⁸ De som har vært/og er uenige med det nye flertallet av Kirkemøtet, har jevnlig skrevet kronikker, kjøpt helsides annonser i regionale og nasjonale avviser, skrevet uttalelser og kommet med høringsvar og vært aktive på de fleste mulige plattformer. Mange av disse har til felles at de deler en ekteskapsforståelse der ekteskapet utelukkende er en *ordning* mellom én mann og én kvinne. Eksempler på dette vil jeg komme tilbake til senere i dette kapittelet, men stikkordet ordning er det grunn til å merke seg.

24. januar 2017 var det en kronikk på trykk i den norske kristne avisen Vårt Land, tittelen på kronikken var "Myte om Luther må avlives" og ingressen postulerer "Ekteskapet er ikke en sekulær kontrakt, men en Guds skaperordning", Guds skaperordning er uthevet i fete bokstaver. Hovedpoenget til kronikken er å fremheve Luthers syn på at ekteskapet er en gudommelig innstiftet ordning fra skapelsen av. Et annet syn som kommer frem er at forfatterne mener det er en sekularisering av de Lutherske kirkenes ekteskapsyn. Sekulariseringen mener de kommer av at statskirkeformen, som er den formen som preger de fleste land og områder med lutherske kirker, har vært en form der kirke og stat har arbeidet tett sammen. Men når stater endrer holdninger og syn som blant annet på ekteskap, vil kirkene følge etter. De uttrykker en uro over at kirkene avstår fra å ha en teologi på ekteskap hvis de aksepterer disse endringene:

De [kirkene/tidl. statskirker] har selvsagt ingen interesse av å være prøveinstans for barnefordelingssaker eller å legge seg opp i skatteregler og arverett. Noe helt annet er det om kirkene nå erklærer at ekteskapet ikke har en teologisk side. Slik som en sentral tillitsvalgt i presteforeningen konkluderte med i fjor høst: "Ekteskapet (er) en samfunnsinstitusjon og ikke et religiøst betinget fellesskap mellom to mennesker."⁹

Kronikken avsluttes med: at ekteskapet ikke er en sekulær kontrakt, men en Guds skaperordning som er innstiftet for den kristnes tjeneste og liv i denne verden. Kronikken er

⁸ For mer informasjon om Åpen folkekirke og mobiliseringen til kirkevalget i 2015, se nettsiden til åpen folkekirke: <http://apenfolkekirke.org>

⁹ Alfsvåg, Kvelland & Stærk "Myte om Luther må avlives." Alfsvåg, Knut. Kvelland, Anne Birgitta & Stærk, Morten D. "Myte om Luther må avlives" Vårt Land. 24.01.2017.

skrevet av Knut Alfsvåg, professor og Luther-forsker, Morten Dahle Stærk, teolog og redaksjonsleder og Anne Birgitta Langmoen Kvelland, generalsekretær i Normisjon. Det argumentasjonen i kronikken viser er at det er ytterst relevant å belyse hvilken teologisk tradisjon denne måten å argumentere på, har røtter i.

I 2016, da Den norske kirke vedtok å utforme en liturgi for vigsel av par av samme kjønn, samler 36 forskjellige kristne organisasjoner og kirkesamfunn seg om en felles erklæring i opposisjon til likekjønnet ekteskap. Ekteskapserklæringen som den kalles, ble koordinert av MorFarBarn stiftelsen, en stiftelse som siden 2008 har vært en kritisk stemme mot homofili, felles ekteskapslov og ekteskap av likekjønnede i Den norske kirke. Ekteskapserklæringen spiller på mye av innholdet i en lignende erklæring MorFarBarn stiftelsen utga i 2008. Erklæringen fra 2016 er et 7 siders langt dokument som argumenterer i mot likekjønnet ekteskap. Ekteskapserklæringen inneholder mye av den samme type argumentasjon som høringsvarene jeg har valgt å analysere. Det er viktig å poengtere at daglig leder i MorFarBarn stiftelsen, Øivind Benestad også satt i Agder og Telemark bispedømmeråd da høringsprosessen var i gang. Hovedårsaken til at jeg trekker frem ekteskapserklæringen er for å vise aktualiteten i problemstillingen, ettersom det er en erklæring som støttes av flere store aktører av de etablerte kristne organisasjonene og kirkesamfunn i Norge. Erklæringen er støttet av blant annet Normisjon, Norsk Luthersk Misjonssamband, Pinsebevegelsen i Norge, Oslo katolske bispedømme, Norges Kristelige Student- og Skoleungdomslag, bare for å ha nevnt noen.¹⁰ Selv om innholdet er tilsvarende likt høringsvarene jeg skal analysere, har jeg som nevnt valgt at høringsvarene fra kirkelige organer skal være mitt hovedanliggende. En analyse av Ekteskapserklæringen og lignende dokumenter får vente til en annen gang, da disse også ville egne seg for en analyse.

Argumentene jeg siterte fra Vårt Land-kronikken er bare ett av flere eksempler på en type argumentasjon som i jevne mellomrom får spalteplass i aviser, eller taletid på radio og TV, når samliv debatteres. Lignende argumentasjon ble også brukt fra flere talere under debatten om likekjønnet vigsel i kirken, på Kirkemøtet i 2014 og på Kirkemøtet i 2016. Men hva betyr det egentlig? Hva er opphavet, og konsekvensen av denne type argumentasjon? På MorFarBarn-stiftelsens nettside finner man en ressursbank med flere titalls dokumenter som bruker samme argumentasjon. I denne oppgaven vil jeg vise at de begrepene som anvendes i

¹⁰ Stiftelsen MorFarBarn (red.) Ekteskapserklæringen 2016. Hentet 19.mars 2017
[<http://morfarbarn.no/files/Ekteskapserklering---2.A.pdf>]

en slik argumentasjon, har røtter i en ordningsteologisk tradisjon. Ordningsteologien som jeg vil komme nærmere inn på i neste kapittel, ble det tatt et lite oppgjør med etter den andre verdenskrig. I løpet av denne oppgaven kommer jeg til å vise at denne tradisjonen har røtter som strekker seg langt dypere enn de fleste kanskje er klar over. Ordningsteologi og samliv er i aller høyeste grad en aktuell tematikk, da det handler om menneskers liv og om hvordan kirke forholder seg til samfunnsmessige endringer. Denne tematikken har preget norsk samfunnsdebatt i vel over 100-år. Det jeg skal gjøre rede for i denne oppgaven er som sagt hvordan den har bidratt til å prege norsk samfunn og kirkelig debatt omkring samliv og ekteskap i nyere tid.

Temaet er altså svært aktuelt både for Den norske kirke og samfunnet, og i tillegg er det en tematikk som berører meg personlig. Under kirkevalget 2015 var jeg på Åpen folkekirke sin liste som kandidat til Kirkemøtet for Oslo Bispedømme. Ved siden av å være enig i det nye flertallet på Kirkemøtet, anser jeg tematikken som viktig for personlig vekst, som fremtidig prest i Den norske kirke. Sist, men kanskje viktigst, som homofil, har jeg personlig erfart hvordan argumentasjonen i debatten rundt homofilt samliv påvirker mitt liv. Mennesker jeg har nær relasjon til som familie, venner, kollegaer og bekjente har også erfart dette. Et annet aspekt er at ordningsteologi er et tema som jeg personlig mener er lite diskutert, særlig med tanke på hvilken rolle denne tradisjonen har spilt i norsk sosialetikk siden 1880-årene og frem til i dag. Med bakgrunn i både personlig interesse for tematikken og den ytterst dagsaktuelle siden ved det, går jeg inn i oppgaven med faglig nysgjerrighet og forventninger om å undersøke hvordan problemstillingen lar seg besvare.

1.2 Hva er ordningsteologi?

På bakgrunn av det jeg har kommet frem til i denne oppgaven, forstår jeg ordningsteologi som en teologisk tradisjon som legger til grunn at det eksisterer visse gitte ordninger eller samfunnsordninger som har en gudommelig karakter. Denne definisjonen tar utgangspunkt i den danske teologen Jens Christian Bach Iversens artikkel "Ordningsteologiens historie" fra 1999. I følge Bach Iversen, er disse ordningene knyttet til skapelsesordninger som er gitt av Gud fra skapelsen av for å verne liv mot død.¹¹ Fordi ordningene er gitt av Gud kan ikke mennesker forkaste eller endre dem. Og noen av disse ordningene blir ofte knyttet til det jeg vil kalle for sekulære samfunnsordninger i dag. Noen eksempler på hvilke ordninger det er

¹¹ Bach Iversen, Jens Christian. "Ordningsteologiens historie" i tidsskriftet Kritisk forum for praktisk teologi. Anis Forlag 1999. s.15

snakk om er kirke og kultur, ekteskap og familie, stat og øvrighet, økonomi og eiendom, folk og rase¹². Jeg vil komme nærmere inn på dette og mer om ordningsteologien i kapittel 2: Et kritisk blikk på ordningsteologien.

Før jeg går videre er det viktig å påpeke at selv om ordningsteologi er å finne i flere konfesjoner og har lange teologiske røtter både innenfor kristendommen og andre religioner, forholder jeg meg i oppgaven til en ordningsteologi i en luthersk sammenheng. Det henger sammen med at problemstillingen i denne oppgaven henviser til Den norske kirke som er evangelisk-luthersk og at høringssvarene som undersøkes er hentet fra organer innenfor denne kirken.

1.3 Kildemateriale: Hørings svar

Dokumentene jeg har valgt å undersøke er hørings svarene fra Møre bispedømmeråd, Agder og Telemark bispedømmeråd og Bispemøtet, i forbindelse med Barne- og likestillingsdepartementets høring om felles ekteskapslov fra 2007. Valget av disse hørings svarene er ikke tilfeldig, da instansene disse representerer forvalter en form for. Bispedømmerådene og Bispemøtet er organer i Den norske kirke, og har ansvar for å utforme kirkens politikk. Disse går eksplisitt inn i saken gjennom ordningsteologisk argumentasjon, og siden det er problemstillingen i denne oppgaven å undersøke hvordan ordningsteologi brukes mot homofilt samliv, er det rimelig å avgrense undersøkelsen til disse uttalelsene. Det er jo ikke hele bredden i den kirkelige diskusjonen om homofili som er oppgavens mål. Årsaken til at valget av materiale falt på høringsprosessen fra 2007, og ikke 2016-høringen om vigsel av likekjønnede og ulikekjønnede i den norske kirke, er fordi lovendringen i 2008 er en forutsetning for vedtaket til Kirkemøtet om å utarbeide en liturgi for inngåelse av ekteskap for likekjønnede par. Høringen til Barne- og Likestillingsdepartementet ble sendt ut til over 300 høringsinstanser, og mottok 130 svar. Jeg vil komme nærmere inn på innholdet i høringen og hva saken gikk ut på i kapittel 5.

1.4 Avgrensning og aktualitet

Fordi tematikken homofili og samliv er et tema det er skrevet svært mye om, og på grunn av oppgavens omfang er begrenset, har jeg måtte foreta noen avgrensninger. På bakgrunn av begrunnelsen for hvorfor jeg har valgt ut hørings svarene og problemstillingen, vil jeg ikke gå

¹² Bach Iversen, Jens Christian. *Ordningsteologiens historie* (1999) s.6

grundig i gjennom bredden av dokumenter som foreligger fra høringen om ny ekteskapslov. Jeg kommer ikke til å utføre noen nærmere analyse av andre hørings svarene i forbindelse med forslag om ny ekteskapslov i 2007, som stiller seg positive til likekjønnet ekteskap, da mitt anliggende er å undersøke hvordan den ordningsteologiske tradisjonen kommer til uttrykk hos dem som stiller seg negative til likekjønnet ekteskap. En slik bred undersøkelse ville mest sannsynlig vært av stor interesse, men jeg lar det være opp til noen andre.

1.5 Metode

For å belyse problemstillingen og finne svar på hvilken rolle ordningsteologien har hatt i norsk samfunnsdebatt i moderne tid, vil jeg benytte meg av diskursanalyse som forskningsmetode. En diskursanalyse av det valgte skriftlige materialet vil gi et verdifullt innblikk i å avdekke hvordan språket som er anvendt i materialet er et bidrag til å opprettholde og vedlikeholde et makthegemoni. Med andre ord, diskursanalyse er en metode som kan rette lys på hvordan ord, språk og meninger forvalter makt. Dette er viktig for å kunne danne et helhetlig bilde om en sak som har særlige konsekvenser for menneskers liv. Samtidig gir denne metoden en måte å undersøke hvordan tekster brukes i samfunnsdebatten med et mål om å påvirke hvordan samfunnet skal utvikle seg. Derfor blir en diskursanalyse av særlig interesse når det handler om hvordan Teologi brukes inn i en samfunnsdiskusjon og debatt om en lovendring. Diskursanalyse må også anses som en metode som bidrar til debatten om en sak, da metoden løfter frem noen sider eller perspektiver rundt en sak, ut fra hvilket materiale man analyserer.

I tillegg står rådende maktdiskurser i en konstant spenning til motstridende diskurser. Jeg vil gjøre nærmere rede for diskursanalyse og hva en diskurs er i kapittel 3: Metode – Diskursanalyse. Jeg kunne ha valgt andre metoder for å belyse problemstillingen og tematikken i denne oppgaven. For eksempel kunne jeg ha intervjuet kirkelige ansatte eller kirkegjengere om deres syn på tematikken. Men jeg har valgt å fokusere på en ren tekst orientert analyse, da disse tekstene representerer makt og er skrevet til det formålet om å påvirke samfunnsutviklingen i en spesifikk retning.

1.6 Forskningskontekst

Det finnes en rekke arbeider som tar for seg ordningsteologi og bruken av begrepet, eller er innom ordningsteologien som en tradisjon som har påvirket en eller flere debatter. Våren 2010 ble det skrevet en masteroppgave i kristendoms kunnskap på Menighetsfakultetet, med

tittel ”Hva har norske kirker og organisasjoner brukt som avgjørende argumenter for å fastholde eller endre sitt tidligere standpunkt i spørsmålet om kvinners og menns tjeneste, og hvordan kan disse argumentene vurderes teologisk?” av Trond Vorhaug. I masteroppgaven til Vorhaug, trekker han frem ordningsteologien som en faktor for flere organisasjoners motstand mot at kvinner skal inneha visse funksjoner i en forsamling/menighet. Vorhaug trekker frem at blant annet i Indremisjonsforbundet (ImF) argumenterer man positivt for at kvinner skal ha en underordnet posisjon, ut fra en ordningsteologisk tankegang:

Tanken hos ImF går ut på at Guds ordninger har sin begrunnelse i skapelsen. Dermed er det ikke aktuelt å anse underordningstanken i Bibelen som kultur- eller tidsbegrenset. De redegjør utførlig for ordningsteologien, og polemiserer mot å begrense Bibelen til å tale varig om evangeliet, men tidsavgrenset om skaperordningene.¹³

Vorhaugs masteroppgave gir ikke en utfyllende analyse av ordningsteologien som en teologisk tradisjon. Men han undersøker hvordan ordningsteologien som en tradisjon er å finne hos enkelte kristne organisasjoner og kirkelige miljøers vurdering av kjønnsroller.

I Danmark skrev den danske teologen Benedicte H. Præstholt i 2014 doktorgradsavhandling med tittel ”Kønfrontation? Køn, kultur og forandring i nyere dansk teologi.” der hun gjør rede for ordningsteologiens rolle i forbindelse med debatten om kvinners tilgang til presteembete i Danmark. Præstholt mener blant annet at argumentasjonen som ble brukt i Danmark mot at kvinner skulle bli ordinert til prester på 1950-tallet, mot gjengifte på 1920-tallet og i senere tid mot likekjønnet samliv, er slående lik. Hun trekker da frem ordningsteologien frem som en av faktorene, da disse har til felles at de blir ansett i strid mot Guds orden.¹⁴

For å belyse hva begrepet ordningsteologi inneholder vil jeg særlig legge vekt på Jens Christian Bach Iversen sin kritikk av ordningsteologien i hans artikkel ”Ordnungsteologiens historie” som er utgitt i det danske tidsskriftet *Kritisk forum for praktisk teologi* i 1999. Og artikkelen til Inge Lønning ”Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi”

¹³ Vorhaug, Trond. *Hva har norske kirker og organisasjoner brukt som avgjørende argumenter for å fastholde eller endre sitt tidligere standpunkt i spørsmålet om kvinners og menns tjeneste, og hvordan kan disse argumentene vurderes teologisk?.* Masteroppgave i Kristendomskunnskap. Det Teologiske Menighetsfakultet. 2010. s.51

¹⁴ Præstholt, Benedicte H. *Kønfrontation? Køn, Kultur og forandring i nyere dansk teologi.* Avhandling (Phd) Århus Universitet. (2014) s. 206-208

som er utgitt i Norges forskningsråds skriftserie ”KULT” i 1997. Begge artiklene behandles grundigere i kapittel 2.

1.6.1 Ordningsteologi og Atomvåpen – Trond Bakkevig

Et større arbeid om ordningsteologi er Trond Bakkevigs doktoravhandling fra 1983 med tittel *Ordningsteologi og atomvåpen*.¹⁵ Bakkevigs anliggende var å undersøke hvordan noen tyske ordningsteologer sin statsforståelse og krigsforståelse, påvirket hva de mente om etiske problemstillinger knyttet til bruk og anskaffelse av atomvåpen. Problemstillingen i avhandlingen hans var ”om kirken kan uttale seg konkret om disse forhold [atomvåpen og handlingsmuligheter forbundet med dem] eller ikke. I tilfelle den kan uttale seg konkret, gjenstår det like fullt å finne et svar på hvordan den kan gjøre det.”¹⁶ For å besvare problemstillingen sin, trekker han frem tre tyske lutherske teologer som har vært sentrale skikkelser i tematikken rundt våpenbruk, kirkens forhold til politiske saker, krig og fred. To av dem var tydelige stemmer i debatten rundt tysk opprustning etter annen verdenskrig, Walter Künneth, Helmut Thielicke. Den siste er Paul Althaus som var en av de mest aktive teologer i mellomkrigsårene når det gjaldt krig-fredproblematikken ifølge Bakkevig.¹⁷ Bakkevig legger vekt på at selv om både Thielicke og Künneth var kritiske til teologien til Althaus, så har de alle sammen til felles at begrepet ”ordning” er et nøkkelbegrep for å forstå den etiske tenkningen deres. Så selv om de definerer ordningene forskjellig, så tilhører de den samme tradisjonen, som er den ordningsteologiske tradisjonen mener Bakkevig.¹⁸ Etter en gjennomgang av de overnevnte teologenes sosialetikk og dens teologiske grunnlag kommer Bakkevig frem til:

Felles for alle tre er imidlertid at den teologiske etikks drøftelse av disse problemene [problemstillingen] skjer via ordningene og ikke ved en normativ bedømmelse av de handlinger som ordningene utfører eller har mulighet til å utføre. Den teologiske etikk som har ordningsbegrepet som det bestemmende element er først og fremst opptatt av å begrunne ordningene og bestemme deres vesen.¹⁹

I følge Bakkevig blir konsekvensen av denne tankegangen at ”den politiske etikk blir prisgitt

¹⁵ Bakkevig, Trond. *Ordningsteologi og atomvåpen: en studie i Paul althaus', Walter Künneths og Helmut Thielickes sosialetikk*. Avhandling (dr.theol). Universitetet i Oslo. (1983)

¹⁶ Bakkevig, Trond. *Ordningsteologi og Atomvåpen* (1983) s.7

¹⁷ Bakkevig, Trond. *Ordningsteologi og Atomvåpen* (1983) s.9

¹⁸ Bakkevig, Trond. *Ordningsteologi og Atomvåpen* (1983) s.9

¹⁹ Bakkevig, Trond. *Ordningsteologi og Atomvåpen* (1983) s.174

den rådende historiske utvikling”²⁰ fordi ordningstankegangen legger opp til at det er opp til staten å bestemme hvilken våpen statens militærmakt skal ha. Bakkevig kaller dette for en lydighet til ordningenes vesen, der ordningen er forstått som staten og øvrigheten, som er en separat ordning kirken ikke har noe med å gjøre.²¹ Denne forståelsen mener Bakkevig er problematisk fordi:

Man kan derfor si at når ordningsteologien legger opp til at det hører til statens vesen å ha et militært forsvar, men at det er et teknisk problem når dette skal opprettes og hvordan det skal utstyres, så innebærer det at etikken blir fange av de statlige beslutninger og overlegninger.

Når staten (...) vedtar å ruste opp, eller om den vedtar å utstyre sitt militære forsvar med atomvåpen, så er dette beslutninger som denne type etikk allerede har gitt grønt lys for.²²

Bakkevigs kritikk i avhandlingen var blant annet at ordningsteologien danner en etikk som tar utgangspunkt i at verdslige institusjoner er uttrykk for Guds skaperordninger som beskytter verden mot kaoskreftene. Denne etikken mener han ikke er annet enn en ideologi for å legitimere en ”eksisterende, autoritær statsmakt.”²³ Nå er ikke statsoppfatning eller krigsforståelse denne oppgavens anliggende, men avhandlingen til Bakkevig viser noen forskjellige perspektiver på ordningsteologien og hvilken rekkevidde denne tradisjonen har hatt og fremdeles har. Bakkevig mener at ordningsteologien ikke bare har satt spor etter seg i debatten omkring atomvåpen, men også de mer generelle etiske diskusjonene i samfunnet.²⁴ Avhandlingen til Bakkevig bekrefter at ordningsteologien har spilt en viktig rolle i moderne debatt, denne oppgavens anliggende er en undersøkelse som går nærmere inn på debatten om samlivsetiske spørsmål.

1.6.2 Kirken i felttog mot kvinnefrigjøring – Bente Lein

Et annet tema der ordningsteologien har spilt en rolle er spørsmål knyttet til kvinnefrigjøringen i Norge i siste halvdel av 1800-tallet. Bente Lein har skrevet en bok om reaksjonene fra teologisk og kirkelig hold på kvinnefrigjøring og den borgerlige kvinnebevegelsen i 1880-årene. I boken *Kirken i felttog mot kvinnefrigjøring* undersøker og analyserer hun debatten som foregikk mellom kirkelige og teologiske miljøer og kvinnebevegelsen. Lein trekker blant annet opp argumenter og debatten som tok utgangspunkt

²⁰ Bakkevig, Trond. *Ordningssteologi og Atomvåpen* (1983) s.174

²¹ Bakkevig, Trond. *Ordningssteologi og Atomvåpen* (1983) s.174

²² Bakkevig, Trond. *Ordningssteologi og Atomvåpen* (1983) s.174-175

²³ Bakkevig, Trond. *Ordningssteologi og Atomvåpen* (1983) s.183

²⁴ Bakkevig, Trond. *Ordningssteologi og Atomvåpen* (1983) s.9

i at kvinnen var underordnet mannen som et resultat av skapelsen og syndefallet. Lein referer både til tekster skrevet av Gina Krogh, Aasta Hansteen og Camilla Collet, som representerte et annerledes teologisk syn på både skapelsen og kvinnens natur, samtidig som Lein trekker frem dokumenter fra flere samtidige teologer som trekker frem motstridende syn. Det er i denne spenningen i en underordningsdebatt Lein peker på ordningsteologien som en teologisk tenkning som har spilt en nøkkelrolle. Hun mener at kirken sto ved en teologi der Guds skaperorden besto som naturlov, fra syndefallet og frem til Norge på 1880-årene, der Guds vilje var det samme som naturens.²⁵ Med andre ord de samfunnets institusjoner og oppbygning var i tråd med gitte skaperordninger. Lein påpeker at denne tenkningens funksjon var en legitimering av samfunnets status quo:

Kirken opererte således med en naturlig orden og vilje som var gitt ved skapelsen, og som fremdeles var å finne såvel i Bibelen, som i naturen og det omkringliggende samfunn. Dermed hevdet man at Guds gode skaperorden besto som naturlov og kunne avleses direkte i 1880-årenes samfunnsforhold i Norge. På den måten kom man framfor alt til å legitimere status quo.²⁶

Videre peker hun på at denne måten å tenke på fikk særlige konsekvenser om hvordan man tenkte på kvinnens rolle, da hun skriver:

Den førte til at kirken uproblematisk kom til å hevde at tradisjonell kvinnelighet anno 1880 var identisk med den natur Gud hadde skapt i begynnelsen. Kvinnenes underdanige stilling i 1880-årene, deres ”ribbennatur”, måtte framfor alt bevares uendret.²⁷

Denne tankegangen som er tilstede blant norske teologer på slutten av 1800-tallet er svært interessant, fordi det er rester av en slik tankegang i materiale jeg vil undersøke i denne oppgaven. Både Lein og Bakkevig viser til noen sentrale perspektiver jeg vil trekke frem senere i oppgaven, det er midlertidig viktig å fremheve at begge trekker frem at en ordningsteologisk argumentasjon brukes for å legitimere status quo, eller med andre ord, det handler om å opprettholde et makthegemoni.

²⁵ Lein, Bente N. *Kirken i felttog mot kvinnefrigjøring*. Oslo: Universitetsforlaget, 1981. s.100

²⁶ Lein, Bente N. *Kirken i felttog mot kvinnefrigjøring* (1981) s.100

²⁷ Lein, Bente N. *Kirken i felttog mot kvinnefrigjøring* (1981) s.100

1.7 Disposisjon

I dette kapittelet har jeg innledet oppgavens problemstilling og visst dens aktualitet. Jeg har gjort rede for hvilket materiale og metode jeg vil bruke i oppgaven og litt om hva som er gjort tidligere på dette feltet. Jeg har også gitt en kort innføring i hva ordningsteologi er og noen av temaene denne teologiske tradisjonen har spilt en rolle i.

I neste kapittel vil jeg gjøre rede for noen kritiske blikk på den lutherske ordningsteologien og noen forutsetninger for fremveksten av denne tradisjonen. Jeg kommer til å presentere noen sentrale poenger hos Inge Lønnings tolkning av ordningsteologien i en luthersk kontekst, og noen av de sentrale poengene i hans artikkel ”Kinder , Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi”. Så vil jeg presentere Jens Christian Bach Iversens perspektiv på ordningsteologien og kritikken han løfter frem i artikkelen ”ordningsteologiens historie” fra 1999.

I kapittel 3: vil jeg gi en innføring i diskursanalyse som metode, det jeg vil fokusere på i dette kapittelet er å løfte frem diskursanalysens kvaliteter som en metode der analyse av hvordan makt forvaltes og opprettholdes. På bakgrunn av redegjørelsen jeg gjorde om valget av metode i 1.5 vil dette kapittelet være en forutsetning for å belyse hvordan diskursene i oppgavens materiale begrunnes blant annet med en grunnleggende ordningsteologisk tenkning. Jeg vil ha et særlig fokus på en grundig begrepsdefinisjon og fremheve diskursers rolle i å kjempe om makthegemoni.

Det neste kapittelet, kapittel 4 er tett knyttet til kapittel 3, fordi det er i dette kapittelet jeg vil presentere materialet. Først vil jeg presentere høringsnotatet fra Barne- og likestillingsdepartementet, deretter en gjennomgang av innholdet i Høringssvarene fra Møre bispedømmeråd, Agder og Telemark bispedømmeråd og Bispemøtet. Det viktigste i dette kapittelet er presentasjonen av begrepene og det meningsbærende innholdet i materialet.

I Kapittel 5 vil jeg gå nærmere inn på debatten om likekjønnet ekteskap og løfte frem hvilken type teologi som kommer til uttrykk i de begrepene og argumentene jeg gjorde rede for i kapittel 4. Jeg vil løfte frem hvilken spor av den ordningsteologiske spor som argumentene og begrepene representerer, og hvilken konsekvens ordene, begrepene og tankegangen disse representerer.

I kapittel 6 vil jeg oppsummere og løfte frem funnene i oppgaven. Her vil jeg også peke på noen interessante funn som det kan være aktuelt å gå nærmere inn på ved en annen anledning. Det siste kapittelet er litteraturlisten der bøker, artikler og annen generell litteratur er listet opp først, deretter primær kildene, som utgjør høringssvarene som analyseres og høringsnotatet fra Barne- og likestillingsdepartementet. Sekundærkildene er høringsvar og andre dokumenter jeg har brukt for å belyse hovedmaterialet til oppgaven. Sist ligger alle nettressurser som er brukt i oppgaven.

Kapittel 2: Kritisk blikk på ordningsteologien

2.1 Innledning

I forrige kapittel viste jeg blant annet hvordan ordningsteologien har påvirket norsk teologisk- og norsk samfunnsdebatt på temaer som kjønn og kvinnens underordning. Jeg har også vist at ordningsteologien har preget andre saker som krigsforståelse, statsforståelse og atomvåpen. I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for noen sentrale perspektiver i en protestantisk ordningsteologi og dens historiske fremvekst. Først vil jeg presentere Inge Lønnings kritiske blikk på ordningsteologien og en kort redegjørelse for hans gjennomgang av de historiske forutsetningene for fremveksten av ordningsteologien. Deretter vil jeg gi en nærmere redegjørelse av Bach Iversens blikk på ordningsteologien. For å gi et godt innblikk i både Lønning og Bach Iversens syn på ordningsteologien, har jeg valgt å ta utgangspunkt i hvordan de presenterer ordningsteologien i to av deres respektive artikler om temaet.²⁸ Både Lønning og Bach Iversen legger vekt på de historiske linjene for å belyse hvordan ordningsteologien kunne vokser frem i en ny-konfesjonalisering av lutherdommen. Avslutningsvis vil jeg gi en kort oppsummering av kapitlet.

2.2 Inge Lønning – Ordningsteologi som en Gudløs, reaksjonær teologi

Inge Lønning (1938-2013) var en norsk professor i teologi ved Universitetet i Oslo. Artikkelen ”Kinder, Kirche, Küche - Luthersk teologi og ordningsteologi” var et bidrag til en felles forskerkonferanse mellom to forskningsprosjekter om temaet ”Sedelighet og samliv”. Det ene prosjektet var ”Kjønnenes møte med det moderne” ved Senter for kvinneforskning, og det andre var ”Den kristne moraltradisjon i Norge” med utgangspunkt fra Det teologiske fakultet, ved Universitetet i Oslo. Lønnings artikkel hadde som hovedformål å si noe om hvilken rolle luthersk teologi og den ordningsteologiske tankegangen har hatt for forståelsen av kjønn og familie i nyere tid.

Ifølge Lønning har den ordningsteologiske tankegangen vært dominerende på visse områder av norsk samfunnsliv. Ett av disse er den rolle kjønn og familie tilskrives i samfunnet. Før han går løs på tematikken rundt kjønn og familie, gir han en kort redegjørelse av ny-lutherdommen, som han mener er en historisk forutsetning for fremveksten av

²⁸ Lønning, Inge. «Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi». I *Sedelighet og samliv*, redigert av Kjell Hafstad, Gro Hagemann og Trygve Wyller, 84-96. Oslo: KULT, 1997 og Bach Iversen, Jens Christian. “Ordnungsteologiens historie” i tidsskriftet *Kritisk forum for praktisk teologi*. Anis Forlag 1999

ordningsteologien i Norge og Nord-Europa. Her trekker han frem hvordan den lutherske teologien påvirkes og utvikles sammen med de politiske og ideologiske strømningene i 1800-tallets Europa, som blant annet anti-modernismen. Nasjonalismen, romantikken og behovet for å gjenoppdage det han kaller en ”tapt balanse i kristendomsforståelse etter at 1700-tallets emansipasjonsideologier hadde forrykket den i individualistisk retning”²⁹, dannet grunnlaget for en ny orientering innen luthersk teologi. Dette skapte ny-lutherdommen.³⁰ Ny-lutherdommen var altså dypt påvirket av nasjonalromantiske idealer og hadde en politisk konservativ slagside. Lønning presiserer at det er de ideologiske strømningene og den ny-lutherske konfesjonaliseringen som gjør at ordningsteologien kan komme til uttrykk, hadde særlig gode vilkår i begynnelsen av 1900-tallet: ”Det ideologiske jordsmonn for fremveksten av en kollektivistisk orientert konfesjonalisme og i sin tur for ulike utgaver av ordningsteologi er uvanlig gunstig i første del av det 19. Århundre.”³¹

Den Lutherske reformasjonen, som ble innført i Danmark-Norge i 1536/37 plasserer Norge innenfor en Luthersk konfesjonell og kulturell ramme. Denne Lutherske rammen binder Norge sammen med de protestantiske territoriene i Tyskland og de andre nordiske landene. Den felles kulturtradisjonen som denne rammen førte med seg, preget ikke bare norsk teologi, men også norsk språk og filosofi. Ifølge Inge Lønning fantes det nesten ikke noe bedre grunnlag for fremveksten av ordningsteologien, en på den siste halvdel av 1800-tallet³². Ikke bare lå alt til rette for den ordningsteologiske tankegangen, men de historiske begivenhetene var en forutsetning for at denne tenkningen kunne slå rot.

Den franske revolusjonen, Napoleonskrigene, 1700-tallets pietisme og opplysningsidealene viser oss et Europa i store omveltninger og usikkerhet. På begynnelsen av 1800-tallet ser vi en fremvekst av nasjonalisme i Europa, vevd sammen med romantikken, noe vi også kjenner fra Norge. Lønning peker på at reformasjonsjubileet i 1817 spilte en avgjørende rolle for fremveksten av en ny luthersk konfesjonalisme i Tyskland. Den nye lutherske konfesjonalismen fikk en særlig innflytelse fra nasjonalromantikken i Tyskland, og forholdt seg politisk sett, svært konservativt.³³ 1700-tallets frigjøringsideologier hadde skiftet den

²⁹ Lønning, Inge. «Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi». I *Sedelighet og samliv*, redigert av Kjell Hafstad, Gro Hagemann og Trygve Wyller, 84-96. Oslo: KULT, 1997.s.85

³⁰ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.85

³¹ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.86

³² Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.86

³³ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.85

protestantiske identiteten mot å bli mer individualistisk, dermed kan den nye lutherske konfesjonalismen sees på som et forsøk på å gjenerobre en identitet som er mindre individualistisk og mer kollektivistisk. Ny-lutherdommen la vekt på 'religion som sosialt, fellesskapsstiftende fenomen'³⁴. Ny-lutherdommen søkte å skifte fokuset vekk på tanken om den mer individbaserte tanken som hadde slått rot i de protestantiske konfesjoner, hvor protestantismen ble en religion som baserte seg på individets følelsesliv og fornuft. Det var fellesskapet i menighetene som var grunnlaget for menneskets religiøse liv, trosbekjennelsen og de klassiske lutherske bekjennesskriftene ble dermed grunnmuren til ny-lutherdommen. Denne nye grunnmuren i ny-lutherdommen leder til at kirken som institusjon får en avgjørende og sentral rolle i menneskets religiøse liv. Lønning oppsummerer den institusjonelle kirkens sentrale rolle slik:

Kirken blir ikke avledet av det religiøse individ og forstått som summen av de individer som religiøst tenker eller opplever tilværelsen likt, men den enkelte troende blir avledet av eller forstått ut fra det konfesjonelle fellesskap, slik det manifesterer seg i den evangelisk-lutherske kirke som institusjon.³⁵

Ved å plassere kirken som institusjon inn i en kategori avgjørende for menneskers religiøse liv, begynner vi å nærme oss noe av hva som ligger til grunn for ordningsteologien. Med ny-lutherdommen kommer det også en et behov for en helhetlig ny forståelse av Luthers teologi, Luthers toregimentslære er kanskje en av de teologiske teoriene som endrer mest karakter og har størst betydning for å danne grunnlaget for en luthersk ordningsteologi. Toregimentslæren går fra å være en teori som er kritisk til kirke og samfunn, til å støtte opp under den etablerte orden og en samhandling mellom kirke og stat.³⁶

Det var ikke bare den tyske ny-orienteringen som påvirket den lutherske teologien. I følge Lønning handlet det også om frykten for de store sosiale omveltningene som den øvrige samfunnsstand så komme.³⁷ Embetsstanden var preget av det strengt hierarkiske systemet fra enevoldstiden. I dette hierarkiet var selvfølgelig embetsstanden høyt oppe, og derfor anså de som hørte til denne det som avgjørende å beskytte sin egen status. Dette gjorde de ved blant

³⁴ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.85

³⁵ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.86

³⁶ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.86

³⁷ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.86-87

annet å legitimere status quo, blant annet ved hjelp av en teologisk argumentasjon. Lønning peker på at dette ikke er en utelukkende kirkelig tankegang. Anti-modernismen gikk på tvers av fagmiljøer og var et ”genuint reaksjonsdrevet fenomen”.³⁸

Poenget til Lønning er at ordningsteologien er en politisk teologi som er reaksjonær. Den utelukker endringer og fornyelse, og brukes til å legitimere ”etablissementets” status quo, for å bevare noen få sine privilegier.³⁹ Lønning viser hvordan denne legitimeringen skjedde, ved å referer til ordningsteologiens rolle i møte med debatten om kvinnens posisjon i ekteskapet, på midten av 1800-tallet. På 1800-tallet var rollefordelingen ekteskapet slik at kvinnen skulle være underlagt mannen. Hans Lassen Martensen (1808-84), tidligere biskop til Sjælland, som var aktiv i debatten om kvinnens posisjon og natur, mente at kvinnens underordning er ”naturens gudommelige ordning”. Denne ordningen plasserer kvinnen i hjemmet, og mannen i det politiske.⁴⁰ Debatten omkring kvinnens natur fortsatte å være et debattert tema og på begynnelsen av 1900-tallet trekker Lønning fram at Martensens argumentasjon ble fortsatt brukt. Argumentasjonen til Martensen forble nærmest uendret når professor Ole Hallesby ved Menighetsfakultetet i 1920-årene argumenterte for kvinnens underordning.⁴¹

Lønning advarer mot å gi begrepet skaperordning en nøkkelrolle i den teologiske tenkningen, fordi han mener det er umulig å finne ut av hva som bekrefter hva, når man møtes med påstander om Guds evige og foranderlige skapervilje, på bakgrunn av rådende sosiale konvensjoner. Han kommer ikke bare med en advarsel, men han mener begrepet skaperordning er farlig, fordi ”det tjener dogmatiske/normative formål, samtidig som det er ubeskyttet mot invasjon av yndlingstanker fra de til enhver tid rådende establishments i kirke og samfunn.”⁴² Teologisk sett mener han at Gud blir borte i ordningsteologien, eller som han formulerer det: ”Det er skaperordningene som overtar skaperens plass i Gudstroen”.⁴³ På grunn av ordningsteologiens svakheter, bruksområde og den tankegang som ligger bak, fremhever han at resultatet er en politisk teologi som er reaksjonær i opphav og burde ha liten plass i den teologiske tradisjonen.⁴⁴

³⁸ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.87

³⁹ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.91

⁴⁰ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.89

⁴¹ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.90

⁴² Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.91

⁴³ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.92

⁴⁴ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.94

Begrepet skaperordning og tradisjonen den hører til er mer et uttrykk for en konservativ politisk samfunnsforståelse, enn for teologi, ifølge Lønning, som videre peker på at den samfunnsforståelsen som uttrykkes er en høyre-hegeliansk samfunnsforståelse.⁴⁵ Bruken av begrepet skapelsesordning til å legitimere en spesifikk samfunnsorden og forståelse kaller Lønning for et teologisk/filosofisk hybrid-begrep, der den filosofiske biten er gjenstand for forandring utfra hvilke legitimeringsbehov som springer ut av å forsvare ”den etablerte sosiale orden”.⁴⁶

2.3 Jens Christian Bach Iversen – Ordningsteologi: en Kristusløs teologi?

I forrige kapittel viste jeg til Bach Iversens definisjon på ordningsteologi, nå vil jeg gi en nærmere presentasjon av hans artikkel. Artikkelen ”Ordningsteologiens historie” ble skrevet i 1999 og tar utgangspunkt i en dansk kontekst. Mer spesifikt; noen sentrale kirkelige diskusjoner i Danmark i nyere tid. Dette er blant annet en diskusjon om hvilken funksjon menigheten som et fellesskap har og debatten om likekjønnet samliv. Men det er ikke den danske konteksten, som forøvrig er tilsvarende lik den norske, som er Bach Iversens anliggende. Men det er å trekke frem hvordan den ordningsteologiske tradisjonen kommer til uttrykk i de overnevnte diskusjonene. Når det kommer til diskusjonen om hvilken egenskap menigheten har som et fellesskap, poengterer Bach Iversen at årsaken bak et av standpunktene i debatten, er et standpunkt som mener at menigheten er et gitt fellesskap. Gitt i den betydning av at det er gitt av Gud til mennesker, og ikke ett etablert fellesskap, som vi mennesker selv har etablert.⁴⁷ Han tar utgangspunkt i en ordinasjonstale i Ribe domkirke i 1997, der den daværende biskop Niels Holm formanet ordinanden om at det eneste gitte fellesskapet han skulle forholde seg til, var menigheten.⁴⁸ Utsagnet til Holm gir Bach Iversen anledning til å undersøke hva som egentlig er innholdet i en slik tankegang. Han gjør rede for hvordan denne måten å tenke på hører hjemme i en helt særegen tradisjon, nemlig ordningsteologien. Når Holm ifølge Bach Iversen legger til grunn at menigheten er et guddommelig gitt fellesskap fra skapelsen av, blir menigheten forstått som å være en ”skaperordning”. Ved å gjøre rede for hva det betyr å kategorisere fellesskap som gitte og etablerte former, gir han et bilde av hvordan denne tradisjonen fungerer.

⁴⁵ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.88

⁴⁶ Lønning, Inge. *Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi* (1997) s.91

⁴⁷ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordningsteologiens historie* (1999) s.7

⁴⁸ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordningsteologiens historie* (1999) s.6

Bach Iversen omtaler ordningene i ordningsteologien som både deskriptive og normative, eller gitte og forpliktende. Dette betyr at ordningene fortolkes som uttrykk for Guds skapervilje, og som universelt forpliktende for alle mennesker. Han forklarer at et av aspektene ved denne tenkningen er at skaperordningene er et bredt spekter av ”gitte livsområder eller former for menneskelig samhandling”. Disse er felles for både kristne og ikke-kristne og de er uforanderlige i grunnstrukturen men har historiske variabler.⁴⁹

Utgangspunktet i Bach Iversens fremstilling av den ordningsteologiske tradisjon, er et man tar for gitt, eller legger til grunn, at det finnes noen universelle ordninger i tilværelsen som er tidløse. Selv om ordningene gjerne er konkrete uttrykk for en spesifikk tid og et spesifikt samfunns måte å strukturere seg på.⁵⁰ Ordningene har riktignok historiske variabler, men Bach Iversens anliggende er å påpeke ordningsteologiens bidrag til sosialetikken:

nemlig dens bibelsk og reformatoriske grundede syn på den skapte verden og denne livsbetingelser. Såvel den bibelske skabelsestanke som den reformatoriske skabelsesteologi giver nemlig uttryk for, at verden trods dens utilstrækkelighed, hårdhed og syndighed er en *ordnet* virkelighed, hvor *alt* ikke flyder.⁵¹

De historiske variablene av hvordan ordningene (Samfunnsstrukturene) kommer til uttrykk, tolkes som Guds kontinuerlige skapelse i verden (Creatio Continua, jf. Luthers 1.trosartikkel i den lille katekisme), det er derfor de kalles for skapelsesordninger skriver Bach Iversen.⁵²

Opphavet til denne tradisjonen i protestantiske kontekst finner han i 1800- og 1900-tallets filosofiske og ideologiske strømninger, ikke Bibelen, og dermed avviser og tilbakeviser han ordningsteologiens krav på bibelske monopol. Begrepet skaperordning, slik tradisjonen på 1800- og 1900-tallet refererer til ikke eksisterer i det bibelske materiale.⁵³ Det som er avgjørende for Bach Iversens avvisning av ordningsteologien som en luthersk tradisjon, som er berettiget et bibelsk monopol, er at han ikke finner belegg for at skaperordnings begreper er anvendt i noen av verkene til Luther eller Melanchthon.⁵⁴ Ifølge ham handler tradisjonen som legger til grunn at det finnes noen ”overhistoriske” gudommelige samfunnsordninger (som er

⁴⁹ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordningsteologiens historie* (1999) s.6

⁵⁰ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordningsteologiens historie* (1999) s.6-7

⁵¹ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordningsteologiens historie* (1999) s.8

⁵² Bach Iversen, Jens Christian. *Ordningsteologiens historie* (1999) s.8

⁵³ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordningsteologiens historie* (1999) s.10

⁵⁴ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordningsteologiens historie* (1999) s.11

uavhengig av den gamle og nye pakt, skapt før syndefallet) om platonisk-idealistiske forestillinger og har ikke grunnlag i den bibelske tradisjon.⁵⁵ Hvis man skulle knytte begrepet skaperordning til den bibelske tradisjon, uavhengig av Kristusåpenbaringen, ville det referert til kjemiske, fysiske og biologiske systemer, solsystemet, stjernene og kosmos, mener han, fordi de bibelske tekstene (Genesis, profetektene og salmene) forteller om dette.⁵⁶ På bakgrunn av at disse ordningene egentlig refererer til en tolkning av tidsbestemte samfunnsstrukturer, og utelukker den nye lov som er gitt igjennom Kristus, avdekkes ordningsteologiens sanne ansikt seg, det er en ”Kristusløs teologi, som ikke tar hensyn til åpenbaringen, eller den bibelske tradisjonen.”⁵⁷

Ifølge Bach Iversen var det Weimarrepublikkens liberale holdninger som la grunnlaget for en mot-bevegelse. En bevegelse der den ordningsteologiske tradisjonen med rigide strukturer, sterk konservatisme og anti-modernistiske preg kunne blomstre. Det var særlig hos akademikere, politikere og vanlig samfunnsborgere som fryktet endringene i den sosiale, økonomiske, religiøse og kulturelle orden i samfunnet ordningsteologien fikk en oppblomstring.⁵⁸ Bach Iversen mener at ordningsteologien er en ren ideologi som ignorerer Guds omsorg for skaperverket.⁵⁹ Mennesker kan ikke forstå Guds vilje utelukkende utfra den skapte verden, men må ta inn over seg Kristusåpenbaringen.⁶⁰ Han spør hvor Kristus blir av i ordningsteologien, når den legger gudgitte og til dels absolutte samfunnsordningene som grunnlag for hvordan vi lever våre liv.⁶¹

De ideologiske og filosofiske strømningene på 1800- og 1900-tallet som Bach Iversen referer til, tar utgangspunkt hovedsakelig i en luthersk og tysk kontekst. Det er også i denne konteksten ordningsteologien blir videre aktualisert som en motvekt til utviklingen som skjer i Tyskland på 1920- og 30-tallet. For å bygge opp under kritikken av at ordningsteologien er en kristusløs teologi, støtter han seg til både Karl Barth og Dietrich Bonhoeffer, som er to tyske teologer fra 1900-tallets første halvdel. Bach Iversen trekker frem at Barth argumenterte for at det ikke er mulig å ha en kristen sosialetikk uten Kristus.⁶² Bach Iversen legger til at

⁵⁵ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordnungsteologiens historie* (1999) s.11

⁵⁶ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordnungsteologiens historie* (1999) s.9

⁵⁷ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordnungsteologiens historie* (1999) s.15

⁵⁸ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordnungsteologiens historie* (1999) s.14-15

⁵⁹ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordnungsteologiens historie* (1999) s.14

⁶⁰ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordnungsteologiens historie* (1999) s.14

⁶¹ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordnungsteologiens historie* (1999) s.13

⁶² Bach Iversen, Jens Christian. *Ordnungsteologiens historie* (1999) s.13

Bonhoeffer støtter Barth i etterspørselen av en kristusåpenbaring i en slik teologi.⁶³

Avslutningsvis konkluderer han med at ordningsteologien er å følge en trend, fordi det er helt andre forutsetninger i dag en på 1920/30-tallet. Datidens sosiale og ideologiske teorier er ikke nødvendigvis overførbare til dagens samfunn, og en ”idyllisert fortid absoluteres som direkte uttrykk for Guds ordninger og uten noget korrektiv gjennom Kristus”.⁶⁴ Etter Første verdenskrig, gikk Tyskland igjennom store sosiale og politiske omveltninger.

Weimarrepublikken dannes og Bach Iversen trekker frem denne konteksten som en grobunn for en oppblomstring av en reaksjonær teologi og ideologi, ordningsteologien.⁶⁵

2.4 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg visst hvordan ordningsteologien konkret kommer til uttrykk i flere aktuelle debatter i Europa, fra kvinnedebatt på 1800-tallet, hvilken rolle menigheten har, til reaksjonære holdninger til liberale holdninger i Tyskland etter første verdenskrig.

Perspektivene til Lønning og Bach Iversen bidrar til å kaste et lys over hvor komplekst og sammensatt denne tradisjonen i en luthersk kontekst kan være. Bach Iversen kaller ordningsteologien for en kristusløs teologi, mens Lønning trekker frem at det er en Gudløs teologi. For Lønning ligger det i begrepet ”ordningsteologi” en slags hybrid mellom teologi og filosofi, som anvendes til å forsvare enhver tids status quo. Begge har til felles at de mener ordningsteologien handler mer om ideologi og samfunnsforståelse, og en politisk tankegang, enn teologi. Denne politiske ideologien er svært konservativ, reaksjonær og ifølge Lønning fungerer den som et bolverk mot endringer av bestående ordninger og strukturer. Det er interessant å merke seg perspektivene deres om at den lutherske ordningsteologien bærer et preg av å være Gudløs og Kristusløs. Et spørsmål som det kan være interessant å stille seg er om dette kan peke i retning av at det handler om en slags deistisk⁶⁶ teologi, en teologi som avviser at Gud åpenbarer seg og handler i verden, men har skapt verden og griper ikke inn i historie? Både Lønning og Bach Iversen sine blikk på ordningsteologien legger til grunn at det dreier seg om en tradisjon, som i en viss grad avviser at Gud er en aktiv part i historien og der historien ikke er av en statisk karakter. Jeg vil komme tilbake til hvordan Bach Iversen og Lønnings blikk på ordningsteologien også er relevant for hvordan denne tradisjonen viser seg i møte med denne oppgavens materiale.

⁶³ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordnungsteologiens historie* (1999) s.14

⁶⁴ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordnungsteologiens historie* (1999) s.15

⁶⁵ Bach Iversen, Jens Christian. *Ordnungsteologiens historie* (1999) s.14

⁶⁶ Tjønneland, Eivind. (2017, 11. september). Deisme. I Store norske leksikon. Hentet 4. januar 2018 fra <https://snl.no/deisme>.

Kapittel 3: Metode – Diskursanalyse

3.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for diskursanalyse som forskningsmetode, og foreta en grundig gjennomgang av begrepet diskurs. Fordi jeg skal analysere dokumenter som er bidrag til en større samfunnsdebatt av stor betydning for menneskers liv, kan en analyse av hvilke diskurser som forekommer i en slik diskusjon være av allmenn interesse. Dokumentene kan forstås som innlegg i en kamp om hegemonier og makt. En diskursanalyse av det valgte materiale vil gi muligheten til å undersøke hvilke argumenter som er bærende og avgjørende for å opprettholde makthegemoni, det handler om noen grunnleggende forhold som ligger til rette for en viss virkelighetsoppfattelse omkring temaet. Med andre ord, ved å analysere og undersøke noen dokumenter som representerer et makthegemoni og er meningsbærende, kan en avsløre noen tendenser som ligger til grunn. Disse tendensene kommer ikke nødvendigvis klart frem i materialet, men det finnes likevel referanser til en tradisjon som har vært avgjørende for en grunnleggende forståelse av temaet. I dette tilfellet er ordningsteologien en slik grunnleggende tradisjon, som har vært avgjørende for å opprettholde makthegemoniet i diskursene knyttet til ekteskap og familie.

Det første jeg vil gjøre er å gi en definisjon av begrepet diskurs, før jeg gjør rede for diskursanalyse. Avslutningsvis vil jeg komme inn på relasjonen mellom makt og diskursanalyse. Et gjennomgående tema i kapittelet vil være å trekke frem både svakhetene og styrkene ved forskningsmetoden jeg anvender, for å understreke at metoden jeg anvender ikke muliggjør ren objektiv analyse.

3.2 Hva er diskurs?

Det aller første som må avklares, er hva diskurs som begrep betyr, hvilke definisjoner som brukes, og hvordan begrepet forstås innenfor ulike fagfelt. Det er utfordrende å gi en enkel, eller kortfattet definisjon på diskurs. Diskurs er et begrep med lang historie og som rommer mye forskjellig. Begrepet har flere definisjoner, noen av disse vil jeg nå gå igjennom.

Store norske leksikon (snl) definerer diskurs som en samtale, dispuTT eller en rekke språklige ytringer koblet til en gitt kontekst⁶⁷. Det avgjørende er at det handler om språk og

⁶⁷ Grue, "Diskurs." Grue, Jan. "Diskurs," Store Norske Leksikon på nett. 16.10.13 (sist oppdatert)

meningsinnhold og konteksten dette dannes i. Jeg skal ikke gå inn på definisjonen av begrepet innenfor alle slags mulige fagfelt, men det kan være til hjelp er å se til samfunnsvitenskapen og bruken av begrepet der. Statsviteren Iver B. Neumann skrev i 2001 en innføringsbok i diskursanalyse som heter *Mening, materialitet, makt, En innføring i Diskursanalyse*.

Bakgrunnen for at Neumann skrev denne boken var at det var vanskelig for Neumann å finne frem litteratur som gir en tilfredsstillende innføring i diskursanalyse, dette mener Neumann er på bakgrunn av ”en motvilje mot å utvikle en metodelitteratur (...) ønsket om å bryte ned skillet mellom metode og metodelære (metodologi) på den ene siden, og teori på den annen”⁶⁸ som er å finne hos diskursanalytikere.

Neumann peker på at definisjonen av begreper kan være vanskelig, ettersom de endrer innhold i løpet av tiden. Selv om begrepet endrer meningsinnhold, så ville det likevel vært svært problematisk å skrive en innføringsbok om diskursanalyse, uten å gi en definisjon. Neumann definerer ’diskurs’ som ”et system for frembringelse av ett sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende”.⁶⁹ Et eksempel på en slik institusjon kan være et kirkesamfunn, helsevesenet eller academia. En annen definisjon finner vi i Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips bok *Diskursanalyse, som teori og metode* fra 1999: En diskurs er en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller et udsnitt af verden) på⁷⁰. Jørgensen og Phillips kommer med denne definisjonen fordi de skriver at:

Men oftest dækker ordet ”diskurs” dog over en eller anden idé om, at sproget er strukturert i forskellige mønstre, som vores udsagn følger, når vi agerer inden for forskellige sociale domæner – man taler for eksempel om ”medisinsk diskurs” eller ”politisk diskurs””.⁷¹

Jørgensen og Phillips definisjon på diskurs innebærer at måten vi snakker og omtaler våre identiteter, sosiale relasjoner og omverden ikke avspeiler dem, men spiller en aktiv rolle i å forandre og skape dem.⁷² Diskursene er dermed ikke bare deskriptive men også normative, de er både en måte å forstå verden på og er virkelighetskonstituerende.

url: <https://snl.no/diskurs>

⁶⁸ Neumann, Iver B., *Mening, materialitet, makt., En innføring i diskursanalyse*. Oslo: Fagbokforlaget 2001, s.13

⁶⁹ Neumann, Iver B., ”Mening, materialitet, makt” s.18

⁷⁰ Jørgensen, Marianne W. & Phillips, Louise., *Diskursanalyse. Som teori og metode*, Roskilde: Universitetsforlaget 1999, s.9

⁷¹ Jørgensen & Phillips., ”Diskursanalyse. Som teori og metode” s.9

⁷² Jørgensen & Phillips., ”Diskursanalyse. Som teori og metode” s.9-10

De forskjellige definisjonene viser at en diskurs handler om språk og om hvordan språk og uttrykk satt i system, avspeiler meninger eller virkelighetsoppfattelser. Disse meninger og virkelighetsoppfattelse blir stadfestet og opprettholdt gjennom praksiser og ytringer som støtter opp om dem som etablerte og vedtatte ”sannheter”. Praksisene blir ofte opprettholdt i samfunnsinstitusjoner, som bidrar til at diskursene får en reproduktiv tendens. Det betyr for eksempel at en vedtatt sannhet i helsevesenet har større resistens og kapasitet til å motstå en motstridende sannhet (en motdiskurs), en om det ville vært to individer med motstridende meninger, uten en etablert institusjon som gir legitimitet til den ene eller andres oppfatning. Det er en kompleksitet i begrepet, noe som gjør det både egnet og dårlig egnet som analytisk verktøy. Vi kan se styrkene og svakhetene ved det. På den ene siden gir en generell forståelse av diskurs, slik store norske leksikon legger opp til, et større handlingsrom, og det kan anvendes på et større felt og dermed gi oss en større forståelse av området vi skal undersøke. Men dette kan også bidra til at det blir svært tidkrevende, eller vanskelig å finne riktig materiale som er avgjørende for å forstå en sak eller et tema. Det kan en mer spisset forståelse av begrepet slik vi finner hos Neumann og Jørgensen og Phillips gjøre. Neumann poengterer nettopp problematikken omkring definisjonen av begrepet: ”Paul-Emile Littrés *Dictionnaire de la française* (1974) har en helsides artikkel om *discours* og oppgir åtte hovedbetydninger. Ingen av dem er i midlertidig i direkte hjelp for samfunnsviteren.”⁷³ Denne tvetydigheten i begrepet, at definisjonen av diskurs kan være så mangt, er en svakhet da det kan skape forvirring og utydelighet når man skal utforske et konkret tema eller område. Et annet viktig perspektiv å være klar over er at forståelsen av språk og systemene som er med på å skape en diskurs, også kan ha forskjellig innhold avhengig av hvilken person som bruker dem. For eksempel kan diskursanalyse fokusere på debatter i media, taler, offentlige dokumenter, eller ta for seg hvordan daglig språkbruk opprettholder og forsterker en diskurs.

Som nevnt er diskursbegrepet anvendt i mange forskjellige fagfelt. Det fagfeltet som er mest relevant for denne oppgavens problemstilling er religionsvitenskapen. I boken *Metode i religionsvitenskap* fra 2003 gir Torjer A. Olsen en kort gjennomgang av diskursbegrepet. Med henvisning til tale og språk, definerer han en diskurs som en samtale som innebærer mange meninger. Denne samtalen innebærer uenigheter, vold og sterke meningsutvekslinger, samtidig som at den holder seg til en historisk og sosial kontekst⁷⁴. Videre refererer han til

⁷³ Neumann, Iver B., ”Mening, materialitet, makt” s.15-16

⁷⁴ Olsen, Torjer A. ”Diskursanalyse i religionsvitenskapen” i Kraft, Siv E. & Natvig, Richard J.(red.), *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax 2003. s.52

Neumann som mener at språkets hovedoppgave er å skape mening⁷⁵ og til Margareth Wetherell som mener at diskurs er ” menneskelig meningsproduksjon gjennom sosial samhandling”⁷⁶. For å oppsummere mener Olsen at diskursbegrepet har en lang historie der mange har gitt det forskjellige meninger. Ifølge ham handler det om menneskelig meningsproduksjon i sosiale sammenhenger. Diskurser har også tilbakevirkende kraft, fordi de bidrar til å konstruere og skape en virkelighetsforståelse, der diskurs og virkelighet gjensidig påvirker hverandre. I denne forståelsen ligger det også noe som er avgjørende for hvordan jeg videre vil arbeide med diskursanalyse. Olsen skriver at denne virkeligheten blir konstruert gjennom ”representasjoner”:

Diskurser har tilbakevirkende kraft i den forstand at de bidrar til å skape eller konstruere virkeligheten gjennom sine representasjoner. Diskurs og virkelighet er størrelser som er tett vevd sammen og påvirker hverandre gjensidig. En predikant som i taler og samtaler stadig gjentar hvor farlig og syndig sex er, er med på å bygge opp en virkelighet der sex er farlig og syndig.⁷⁷

På bakgrunn av det vi nå har gått igjennom kan vi oppsummert bestemme en diskurs som språk (muntlig og skriftlig forstått, meninger og ytring av mening på forskjellige måter), praksiser og symboler som er satt i system for å understøtte og fastholde en virkelighetsforståelse og et tema i et meningsfellesskap eller miljø. Dette systemet er selvforsterkende og vil til enhver tid bli utfordret, men vil samtidig arbeide for å opprettholde hegemoni og være meningsbærende. Forståelse av hva som er virkelig eller sant kommer til uttrykk hva en diskurs representerer. Det er denne representasjonen som blant annet er interessant å identifisere. Det er ved å kjenne igjen hvilken virkelighetsforståelse som er representert, vi kan en gå nærmere inn å analysere ord, strukturer o.l, dette vil jeg gå nærmere inn på i neste del.

3.3 Diskursanalyse & makt

Diskursanalyse er en metode for å analysere systemet eller strukturene i en diskurs. Det kan dreie seg om utvalgte tekster, debatter eller andre former for handlinger/uttrykk. Det sentrale er en kritisk analyse av hva slags representasjon av virkeligheten som kommer til uttrykk i materialet som analyseres. Den kritiske holdningen er viktig og retter seg mot hvordan

⁷⁵ Neumann, Iver B., ”Mening, materialitet, makt” s.38

⁷⁶ Olsen, Torjer A. ”Diskursanalyse i religionsvitenskapen” s.54

⁷⁷ Olsen, Torjer A. ”Diskursanalyse i religionsvitenskapen” s.55

kunnskap tilegnes, om maktstrukturer, samt forskningens innhold og rolle. På bakgrunn av denne kritiske holdningen blir også forskerens egen subjektivitet en selvfølgelig del av denne metoden.⁷⁸ Olsen skriver at ny forskning og forskning som er blitt gjort, må sees som del av den diskursen den har hatt/har i oppdrag å undersøke. Forskingen og forskeren kan dermed ikke stille seg på utsiden og påberope seg objektivitet.⁷⁹

Når temaet er diskurs og diskursanalyse, er det vanskelig å komme utenom Michel Foucault. Foucault understreker at maktstrukturer som er blitt normalisert for flere parter, til tross for en skeivhet i maktstrukturen, blir kontinuerlig opprettholdt av diskurser.⁸⁰ Ifølge Erling Sandmo er Foucault en maktteoretiker uten noen teori om makt, men en som arbeider med konkrete historiske analyser der makt er sentralt. Det er fokuset på forholdet mellom makt og kunnskap som er Foucaults anliggende, og han utvikler en ny metodologi som fokuserer nettopp på dette.⁸¹ Sandmo skildrer Foucaults analyse av maktens endring fra den primitive makten, som han kaller ”rett til død” til den nye makten som vokser frem på 1700- og 1800-tallet, ”rett til liv”. Med den siste skiftes, enkelt sagt, fokuset fra hvem som har makt til å ta liv, til makt over utfoldelsen av liv. Den nye makten som vokser frem skaper og omformer individet til å tenke og oppføre seg på en bestemt måte. Det spesielle med denne nye makten, er at den gjennomsyrrer individets tilværelse på alle områdene, både på makro- og mikronivå. Grunnen til denne sammenvevde makten i individets tilværelse henger sammen med nye kunnskapsområder og samfunnsinstitusjoner som vokser frem i denne perioden.⁸² Denne nye formen for makt er en produktiv makt, som skaper, endrer og produserer kunnskap, og det er denne makten som er Foucaults anliggende, mener Sandmo.⁸³ Nøkkelen er å forstå utviklingen av flere samfunnsinstitusjoner og kunnskapsfelt, ettersom makten disse bærer eller utvikler, skjer innenfor et diskursivt univers. Dermed er et viktig poeng med forståelsen av diskurs og analyse av diskursene, at diskursene blir institusjonalisert. Dette medfører at diskursanalyse også handler om å analysere institusjonalisering, ettersom det ofte er her makten produseres, opprettholdes eller utøves.

⁷⁸ Olsen, Torjer A. ”Diskursanalyse i religionsvitenskapen” s.58

⁷⁹ Olsen, Torjer A. ”Diskursanalyse i religionsvitenskapen” s.59

⁸⁰ Neumann, Iver B. ”Mening, materialitet, makt” s.168

⁸¹ Sandmo, Erling. ”Michel Foucault som maktteoretiker”, i Engelstad, Fredrik (red.) *Om Makt. Teori og kritikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal 1999. s.81

⁸² Sandmo, Erling. ”Michel Foucault som maktteoretiker” s.85

⁸³ Sandmo, Erling. ”Michel Foucault som maktteoretiker” s.87

Den produktive makten er ifølge Sandmo et av Foucaults særpreg. Foucaults analyse av den produktive makten har sin styrke i at den fokuserer på det konkrete (mikronivå), og ikke befatter seg med strukturer, kultur eller mentaliteter som er størrelser på makronivå. Sandmo reiser et interessant spørsmål om hvorvidt kunnskapen som makten produserer er sannhet. Han mener Foucault ville sagt ja, men sier videre at ren sannhet ikke eksisterer. Sannheten konstitueres alltid i historien og diskursen den er en del av. Foucaults begrep om sannhet er av særlig interesse for den videre analyse i denne oppgaven, fordi den er knyttet til samfunnets maktrelasjoner, eller forklart på en annen måte: Sannheten har sitt utgangspunkt i hvilke begreper og hva slags kunnskap som til enhver tid har status som normative.⁸⁴

Foucaults analyser er interessante for å belyse på hvilken måte man kan forstå forholdet mellom sannhet og makt. Riktignok poengterer Sandmo at Foucault ikke er særlig opptatt av å se etter hvordan makt anvendes til å opprettholde strukturer,⁸⁵ uten at det har så mye å si for denne oppgavens videre arbeid.

I forlengelsen av makthegeioniet som etablerte diskurser representerer, er det viktig å påpeke at det finnes motdiskurser. Kort forklart, er en motdiskurs en konkurrerende diskurs som står i opposisjon til den etablerte diskursen. Det ligger i diskursens natur å konstant stå i spenning til hverandre, for å kjempe om hegemoni.

3.4 Hvordan utføre en diskursanalyse - noen nøkler

Etter denne gjennomgangen av de sentrale begrepene som makt, diskurs og diskursanalyse, vil jeg nå løfte frem noen konkrete grep for å analysere én eller flere diskurser.

Det første grepet for å analysere en diskurs vil være å identifisere den som det. Når man først begynner å lete vil man oppdage at diskurser er bærende i vår tilværelse og umulig å komme seg vekk fra. Vår virkelighetsforståelse, måte å tenke på, aktiviteter, kunnskapsparadigme og tilstedeværelse i verden, er alle deler av forskjellige diskurser. Også det å skrive en akademisk tekst er en del av en akademisk diskurs. Dermed blir utfordringen å identifisere hvilken diskurs man anser relevant å analysere nærmere.

⁸⁴ Sandmo, Erling. "Michel Foucault som maktteoretiker" s.86-88

⁸⁵ Sandmo, Erling. "Michel Foucault som maktteoretiker" s.86

Når man har identifisert diskursen som er relevant for det analytiske arbeidet man vil gå inn i, så er neste steg avgrensning. For å kunne avgrense eller skille mellom diskursenes nivåer, behøver forskeren kunnskap om feltet man skal analysere. Olsen eksemplifiserer det ved at man behøver mye kunnskap om Jerusalem, hvis man skal gjøre en diskursanalyse av Israel-bevegelsen her i Norge, selv om det handler om norsk virkelighet og kontekst. Det er ifølge Olsen gjennom denne kunnskapstilegnelsen avgrensningen skjer, fordi forskeren kan skildre hva som er viktig og relevant til forskjell fra det som er mindre viktig og relevant, alt etter hvilket kompetansenivå og tidsaspekt forskeren innehar.⁸⁶ Et neste steg kan være å finne det Olsen beskriver som forankringspunkter, som er privilegerte eller hegemoniske tegn som diskursen tar utgangspunkt i eller sentrerer rundt. Et privilegert tegn gir mening til andre begreper innenfor diskursen. Ved å identifisere slike forankringspunkter kan det bidra til å oppdage nye sentrale ord og begreper, samt om de står i sammenheng med hverandre. Ifølge Olsen er det sammenhengen mellom forankringspunkt og andre begreper som bidrar til å belyse hvilken virkelighetsforståelse som er representert i en diskurs.⁸⁷

Selve analysen av valgte tekster eller annet materiale finnes det ingen fasit på hvordan man utfører, ettersom diskursanalyse ikke er et enhetlig system, men tilpasses forskerens behov, fagfelt og problemstilling. Selv om diskursanalyse befinner seg et sted mellom teori og empiri slik Olsen beskriver det, finnes det noen bestemte føringer: ”Diskurser er kilder, diskursperspektivet er teoretiske forutsetninger, og diskursanalysen er slik sett en metode.”⁸⁸

3.5 Oppsummering

Dette kapittelet har løftet frem noe av det som ligger i begrepet diskurs, og gitt noen drøftinger av diskursanalyse. Det er ikke mulig i en slik oppgave som dette å gå dypt inn i alle mulige problemstillinger og perspektiver som er publisert om diskursanalyse, dels fordi den befinner seg mellom teori og metode, og dels fordi den er avhengig av hvilket prosjekt den skal anvendes til, så vel som forskeren selv. Det er imidlertid nettopp denne friheten og spenningen mellom språk, virkelighet, sannhet og subjektet som gjør at denne metoden er ytterst relevant og interessant. For min egen del er diskursanalyse en utmerket metode for å undersøke materiale og hvilken representasjon av virkeligheten som kommer til uttrykk i det.

⁸⁶ Olsen, Torjer A. ”*Diskursanalyse i religionsvitenskapen*” s.67

⁸⁷ Olsen, Torjer A. ”*Diskursanalyse i religionsvitenskapen*” s.68

⁸⁸ Olsen, Torjer A. ”*Diskursanalyse i religionsvitenskapen*” s.69

Diskursanalysens fokus på språk, begreper og den virkeligheten dette konstituerer er avgjørende i mitt møte med det utvalgte materiale.

I det videre er det noen spørsmål som er viktige å finne svar på i analysen av mitt materiale: Hvilke begreper er det som gjentas? Hvilke ord er det som brukes for å fremstille en sannhet, eller den virkelighetsforståelsen som det argumenteres for? Ikke minst, hvordan forvaltes makten i språket til de utvalgte dokumentene? I neste kapittel er det blant annet disse spørsmålene jeg skal arbeide med. Ettersom man kan utføre en diskursanalyse på det meste, har jeg nøye utvalgt noen dokumenter som er viktige og relevante. Høringsuttalelser og dokumenter som er valgt ut inngår i en diskurs, der makt og hegemoni står på spill, de forvalter riktignok makt forskjellig. Høringsuttalelsene er knyttet til valgte organer i Norges største trossamfunn, og frem til 2012 Norges offisielle statskirke, Den norske kirke.

Kapittel 4: Analyse av materialet: Sentrale begrepet og diskursive tendenser

4.1 innledning: ordenes makt

I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for innholdet i det valgte materiale ved å analysere begreper og meningsbærende innhold. Denne analysen består av en oversikt av ord, begreper og setninger som er meningsbærende eller avgjørende for å fremme eller opprettholde en sannhet, eller en forståelse av noe som godt/riktig. Bakgrunnen for det valgte materiale er hvem som har produsert det og den maktposisjonen disse organene forvalter og representerer. Høringssvarene representerer noen viktige stemmer inn i diskusjonen rundt likekjønnet ekteskap, stemmer som også har en særskilt tyngde da de kommer fra organer som forvalter makt på vegne av Norge største kirkesamfunn. Det er på bakgrunnen av at det er organer som forvalter en form for makt, at ordene og virkelighetsforståelsen som kommer frem i språket i materialet er av særlig interesse og aktuelt. Hva vektlegger disse instansene i sin argumentasjon? Homofili er tradisjonelt forstått som synd, ofte med referanse til Paulus brev til Romerne og første brev til Korint, hvilke spor av dette kommer frem i høringssvarene. Dette er noen av spørsmålene jeg vil besvare i dette kapitlet.

Dette kapitlet vil være oppdelt på følgende måte, først en gjennomgang av hva saken handler om. I saksgjennomgangen vil jeg vise hva Barne- og likestillingsdepartementets forslag i 2007 til felles ekteskapslov går ut på og hva høringssvarene svarer på, da oppgavens materiale er høringssvarene i forbindelse med denne høringen. Jeg vil også kort gjøre rede for litt om prosessen omkring høringen og en kort presentasjon av noen utvalgte høringssvar som stiller seg positive til departementets forslag. Deretter følger tekstanalysen av de tre valgte høringssvarene, Møre, Agder og Telemark og Bispemøtet. Til slutt vil jeg komme med en oppsummering av analysen.

4.2 Høringssvar til Barne- og likestillingsdepartementet om felles ekteskapslov fra 2007

Før jeg går inn på innholdet i høringssvarene, vil jeg nå gjøre rede for hva saken handler om. Stoltenberg II regjeringen som hadde regjeringsmakten fra 2005 til 2012, uttalte i Soria Moria erklæringen av 2005 ”Regjeringen vil gå inn for endringer i ekteskapsloven som åpner for ekteskap mellom to av samme kjønn, med samme rettigheter som ekteskap mellom to av

motsatt kjønn.”⁸⁹ Intensjonen i Soria Moria erklæringen om ekteskap resulterer i en prosess mot en lovendring i ekteskapslovgivningen. Lovendringen blir vedtatt av Stortinget i 2008, og tredde i kraft Januar 2009. Som en del av denne prosessen sendte regjeringen ved Barne- og likestillingsdepartementet ut et notat om endringer i ekteskapslovgivningen. Innholdet i dette høringsnotatet var en gjennomgang av regjeringens forslag for å åpne for ekteskap mellom likekjønnede. Tittelen på høringsnotatet var ”Felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par” ettersom forslaget handlet om å åpne den daværende lovgivningen for å inkludere par av samme kjønn. I Høringsnotatets innledning skriver departementet:

Regjeringen vil sikre homofiles og lesbiskes rettigheter, støtte homofile og lesbiske i å leve åpent og aktivt motarbeide diskriminering.

[...] Samme rettigheter innebærer at det må foreslås endringer i ekteskapsloven og i annet regelverk som er knyttet til rettigheter for ektefeller.⁹⁰

En endring i ekteskapsloven medfører også endringer i en rekke andre lover og felt, departementet skriver:

Ekteskapet får rettsvirkninger langt utover ekteskapslovens. Det gjelder både forhold til privatrett og offentlig rett, for eksempel i forhold til arv, skatt, trygd, prosessregler, regler om straff etc. Ekteskap får videre betydning for forholdet mellom foreldre og barn som reguleres av barneloven og adopsjonsloven, barnevernloven o.a. En fellesnevner i hele dette regelverket er at det regulerer forholdene for to voksne mennesker som lever i et nært økonomisk og følelsesmessig fellesskap.⁹¹

Departementets forslag ble sendt ut på høring til over 300 høringsinstanser, disse instansene er aktører innenfor norsk samfunnsliv, samt. Politiske organer, forskjellige komiteer, utvalg og fagforeninger. Noen av disse aktørene er bispedømmerådene og Kirkerådet i Den norske kirke, sivilsamfunnsorganisasjoner som Skeiv Ungdom, Amnesty International Norge og Norges Røde Kors, en rekke trossamfunn som Det mosaiske trossamfunn, Human-Etisk

⁸⁹Barne- og Likestillingsdepartementet. *Høringsnotat, Høring – Felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) Hentet 4.desember 2017 [<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/felles-ekteskapslov-pa-horing/id467527/>] s.5

⁹⁰Barne- og Likestillingsdepartementet. *Høringsnotat, Høring – Felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) s.5

⁹¹Barne- og Likestillingsdepartementet. *Høringsnotat, Høring – Felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) s.6

forbund og Islamsk råd Norge. Det var også en rekke kristne organisasjoner blant høringsinstansene som Norges Kristelige Studentforbund, Åpen Kirkegruppe, Kirkens bymisjon og Kirkens familievern. Flere av utdanningsinstitusjonene i Norge var også blant instansene, noen av disse var Universitetet i Oslo, både juridiske og det teologiske fakultet, misjonshøgskolen i Stavanger, Det teologiske menighetsfakultet, samt flere høyskoler og universitetet. Høringsnotatet ble sendt bredt ut. Høringsnotatet inneholder også en utredning om forskjellige perspektiver på ekteskapet og lovgivningen, noen av disse delutredningene er:

Filosof Tove Pettersen (dr.philos) ved Universitetet i Oslo (UIO) har utredet ”Hva er et ekteskap” - ekteskapet vurdert ut fra en filosofisk tilnærming. Hun har sett på særtrekk ved ekteskapet i forhold til andre relasjoner. Kultur- og kirke departementet har gitt den tidligere direktøren i Kirkerådet, teolog Erling J. Pettersen, i oppdrag å foreta en gjennomgang av teologiske/kirkelige vurderinger i tilknytning til Den norske kirkes forståelse av ekteskap og samliv, slik det kommer til uttrykk i offentlige kirkelige uttalelser. Professor Kirsten Sandberg (dr. juris) ved UIO har utredet både behovet for endringer i lov og retningslinjer dersom adopsjon skal gjelde for likekjønnede ekteskap og barnerettslige konsekvenser av felles ekteskapslov. Torstein Frantzen (dr. juris) ved Universitet i Bergen (UIB) har utredet internasjonale konsekvenser av felles ekteskapslov.⁹²

Departementet har altså trukket frem et utvalg av forskjellige fagmiljøer i hensyn til de forskjellige meningene omkring ekteskap for likekjønnede, noe som tyder på at departementet har tatt hensyn til sakens betente natur samtidig som det er i tråd med regjeringens standpunkt, som er uttrykt i Soria Moria erklæringen.

Høringen var også åpen for andre aktører enn de som høringsnotatet ble sendt ut til. Dermed finner vi flere aktører og enkeltpersoner som sendte inn svar til departementet. Blant disse finner vi misjonsorganisasjoner, menigheter både i og utenfor Den norske kirke og en rekke interesseorganisasjoner som Stiftelsen på bibelens grunn og MorFarBarn.no. Barne- og likestillingsdepartementet fikk 130 hørings svar. For fullstendig liste av høringsinstanser og aktørene som sendte inn hørings svar, se regjeringen sin nettside om tidligere høringer.⁹³

⁹²Barne- og Likestillingsdepartementet. *Høringsnotat, Høring – Felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) s.8

⁹³Barne- og Likestillingsdepartementet. *Høring – Felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) [<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/felles-ekteskapslov-pa-horing/id467527/>]

Det er en viktig konkretisering at det var kirkelige aktører/organisasjoner og andre tros-samfunn som stilte seg positive til departementets forslag om felles ekteskapslov. Bakgrunnen for valget av materiale er som nevnt tidligere å vise hvordan ordningsteologien kommer til uttrykk i den kirkelige debatten om likekjønnet ekteskap. Derfor falt valget på høringssvarene fra Møre, Agder og Telemark og Bispemøtet, da disse gir et godt grunnlag for å undersøke denne problemstillingen. Høringssvaret fra Bispemøtet er det eneste av disse tre som leverer et delt høringssvar med et mindretall og flertall. Alle tre høringssvarene stiller seg avvisende til felles ekteskapslov, med unntak av et lite mindretall i Bispemøtet. Det er viktig å påpeke at høringssvarene fra 2007 ikke nødvendigvis representerer meninger dagens bispedømmerråd og Bispemøte inneholder. bispedømmerrådene har ny sammensetning etter kirkevalg og flere av Biskopene som satt i Bispemøtet i 2007 har gått av.

Før jeg går over på gjennomgangen av materialet, er det interessant å kort trekke frem hva de kirkelige aktørene og organisasjonene som stiller seg positive til felles ekteskap mener. Da dette vil gi noen perspektiver når jeg kommer inn på de som stiller seg avvisende til forslaget.

Den norske unitarkirke stiller seg positive til både ekteskap mellom likekjønnede og fulle rettigheter og likestilling med tanke på bioteknologiloven og adopsjon, uten noen nærmere begrunnelse. Norges kristelige studentforbund støtter forslaget til departementet på bakgrunn av rettighet og et likestillingsprinsipp, samt en forståelse av at gjensidig ansvar og kjærlighet mellom likekjønnede er egenskaper som likekjønnede inneholder i like stor grad som ulikekjønnede, og der ekteskapet kan være et sted der dette kan utfolde seg.⁹⁴ Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo (TF) legger også vekt på at ekteskapet er en sivil ordning, og trekker frem at bibelen ikke viser et entydig syn på ekteskap. TF skriver videre at en kontekstuell tolkning av de bibelske tekstene og en forståelse av de historiske realitetene flere av de bibelske tekstene ble skrevet i, ikke uten videre kan være det avgjørende for hvordan ting fungerer i dag. TF konkluderer høringssvaret sitt slik:

Fakultetet støtter målsettingen om en felles ekteskapslov. Fakultetet har argumentert for at forhold mellom homofile og lesbiske par (nå i partnerskap) og heterofile par (nå ekteskap) har

⁹⁴Norges Kristelige Studentforbund. *Høringsuttalelse fra Norges Kristelige Studentforbund (NKS) til regjeringens forslag til felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) Hentet 5. desember 2017 [https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/norges_kristelige_studentforbund.pdf]

grunnleggende likhetstrekk, med hensyn til frivillig valg av partner, moralsk ansvar og gjensidige forpliktelser. Med adgang til felles adopsjon har homofile og lesbiske par også mulighet til ansvar for oppfostring av barn. Felles ekteskapslovgivning gir den største tryggheten for at barn i likekjønnede parforhold får lik behandling som barn i heterofile ekteskap nå får.⁹⁵

Sør-Hålogalands bispedømmeråd leverer også et høringsvar der flertallet i bispedømmerådet stiller seg positive til felles ekteskapslov igjennom en avstemning, 2 var mot og 6 var for. De leverer ikke noen grundigere redegjørelse for hva mindretallet eller flertallet mener, annet enn at flertallet kommer med en prinsipiell støtte til hovedlinjene i endringen av ekteskapsloven.⁹⁶ Åpen kirkegruppe for lesbiske og homofile sitt høringsvar trekker frem en optimistisk forventning til felles ekteskapslov og legger kun til et synspunkt om at vigsler burde få reservasjonsrett, for å ivareta religionsfriheten.⁹⁷

Kort oppsummert, finnes det uttalelser, dokumenter hos forskjellige kristelige organisasjoner o.l som argumenterer for ekteskap mellom likekjønnede, med utgangspunkt i bibelen og en kristen etikk. Det kunne vært en interessant oppgave eller avhandling å undersøke argumentene som anvendes av de som er positive til felles ekteskapslov, men det er som nevnt ikke det anliggende for denne oppgaven. Den korte gjennomgangen av de valgte høringsvarene over, har vært for å understreke at det ikke er slik at alle høringsvarene fra kirkelige, eller kristelige organisasjoner kommer med en gjennomgående avvisning av forslaget fra departementet. Oppgavens anliggende er jo en analyse av noen utvalgte høringsvar som avviser forslaget, og på hvilket grunnlag avvisningen skjer, derfor går jeg nå over på analysen av det første høringsvaret.

⁹⁵ Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. *Høringsvar fra Det teologiske fakultet vedr. Felles ekteskapslov* (2007) Hentet 5.desember 2017 [https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/teologisk_fakultet2.pdf] s.8

⁹⁶ Sør-Hålogaland Bispedømmeråd, Den norske kirke. *Høring – forslag om endring i ekteskapsloven mv. – Felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) Hentet 5.desember 2017 [https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/sor_halogaland_bispedommerad.pdf]

⁹⁷ Åpen kirkegruppe for lesbiske og homofile. *Åpen kirkegruppes merknader til forslag om endringer i ekteskapsloven – Felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) Hentet 5.desember 2017 [<https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/bld/hoyringar/hoeringsdok/2007/felles-ekteskapslov-pa-horing/Horingsuttalelser/apen-kirkegruppe/id479846/>]

4.3 Møre Bispedømmeråd 2007

Møre bispedømmeråd leverte et relativt kort høringssvar på halvannen side, der de la til grunn noen historiske, kirkelige og samfunnsmessige premisser for sin argumentasjon.

Konklusjonen til Møre bispedømmeråd var at de avviste forslaget fra Barne- og likestillingsdepartementet, fordi man mente at ekteskapet er en ordning som kun kan etableres mellom en mann og en kvinne. Ordning forstås her ikke kun som en generell ordning, noe som mennesker innretter sine liv etter, men som en skaperordning. Grunnlaget for avvisningen Møre bispedømmeråd gjør av ny ekteskapslov er dermed ordningsteologisk. Møre bispedømmeråd forstår det heterofile ekteskapet ikke kun som en offentlig ordning, men som en forpliktende samlivsform, begrunnet og innstiftet i Guds skaperorden. Møre argumenterer med at et brudd med heterofili som normen i ekteskapet, kan bidra til økt forvirring hos unge mennesker som utforsker deres kjønnsidentitet.

Barne- og likestillingsdepartementet i sin høring legger som nevnt opp til en forståelse av ekteskapet som en ren borgerlig ordning, og som en trygg samlivsform uavhengig av kjønn, der homofilt samliv også faller innenfor ekteskapets ramme. Møre bispedømmeråds forståelse av det heterofile ekteskapet som en gudommelig skaperordning, står dermed i kontrast med Departementets forslag. En forståelse av ekteskapet som en skaperordning, fordrer at ekteskapet er en uforanderlig ordning, som har vært konstant siden skapelsen av.

Den ordningsteologiske ekteskapsforståelsen kommer tydelig til uttrykk igjennom noen nøkkelord som brukes i argumentasjonen i høringssvaret. Fordi høringssvaret er ganske kort i forhold til de andre høringssvarene jeg vil komme inn på, er det lite repetisjon av disse begrepene/ordene. **Skaperordning**, som jeg har vært inne på, er et av disse ordene. Sammen med skaperordning brukes begrepet **oppretholdelse**. Møre bispedømmeråds ekteskapsforståelse som en skaperordning, bygger på at ekteskapet opprettholder skaperverket, og måten dette gjøres på er gjennom reproduksjon. Ekteskapet er rammen for videreføring av livet. Slik blir reproduksjonen konstituerende for hva et ekteskap er. Ekteskapet er ikke et sakrament i Den norske kirke, på tross av dette blir konsekvensen av Møre bispedømmeråds ekteskap syn, når de knytter ekteskapet så tett til skapelsesorden, at ekteskapet i seg selv er et vitne om Gud, eller Guds skaperorden:

For kyrkja vert det viktig å understreke at ein forstår skaparverket ut frå trua på Gud som skapar og oppretthaldar. Ein trur at Skaparen har førstehandskjennskap til det skapte og vil

skapningen vel (...) Gud har skapt mann og kvinne for kvarandre til heterofilt samliv, eit samliv som far si offentlege, forpliktande form i ekteskapet. [...] Frå kyrkja si side må vi halde fast på at det heterofile ekteskapet er skaparordninga.⁹⁸

Høringssvaret fra Møre bispedømmeråd bygger på en dikotomi mellom det heterofile samlivet og det homofile samlivet. Det heterofile ekteskapet blir i høringssvaret slik vist i utdraget ovenfor, knyttet med begreper som 'ordning', 'skapningens vel' (altså at Gud vil godt med det som er skapt), 'nyskapning', 'oppretholdelse' og 'orden'. Bispedømmerådet knytter også det heterofile ekteskapet med selve livet, da de uttaler at "Det heterofile ekteskapet legg til rette for at barn kan bli skapt og vekse opp saman med mor og far". Det likekjønnede ekteskapet (samlivet, er begrepet som brukes av Møre bispedømmeråd i 2007) blir trukket frem som en kontrast til de overnevnte begrepene. I høringssvaret blir likekjønnet samliv knyttet til begreper som: forvirring rundt kjønnsidentitet, mangel på autoriteter, rettesnorer og tydelig rettledning, individualitet og mangel på fellesskap:

I vårt samfunn har menneska eit mangfald av valalternativ og stor individuell fridom. Retten til individuell utfolding vert sterkt understreka, medan det i mindre grad vert peika på ansvaret for fellesskapet. Dette, saman med mangel på autoritetar, rettesnorer og tydeleg vegleiing, gjer at mange ungdomsforskarar påpeikar at det er krevjande å vere ung i dag. Vi meiner at ein veit for lite om verknaden av å sidestille ulike samlivsformer slik ein vil gjere det i ei felles ekteskapslov, men vi er urolege for at det kan vere med å auke forvirringa for unge menneske som skal finne sin kjønnsidentitet.⁹⁹

På denne måten bygges det opp en forståelse av at det homofile ekteskapet bryter med orden, skaper forvirring, er uansvarlig, ustabil og noe negativt, mens det heterofile ekteskapet er det positive som er gitt fra skapelsen av og sikrer menneskeslektens kontinuitet. En konsekvens av Møre bispedømmeråds ekteskapsforståelse er at det heterofile samlivet i form av ekteskap representerer det naturlige, siden ekteskapet blir definert gjennom biologisk reproduksjon, mens det homofile representerer det unaturlige, ettersom likekjønnede par ikke kan reprodusere (med hverandre). Denne differensieringen mellom det naturlige og unaturlige skaper et sterkt skille mellom homofili og heterofili, der homofili, blir fremstilt som en trussel mot heterofili og det naturlige. Denne representasjonen gjenspeiles i den sterke avvisningen

⁹⁸Møre Bispedømmeråd, Den norske kirke. *Høring: Forslag om endringar i ekteskapslova m.v* (2007) Hentet 4.november 2017 [https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/den_norske_kyrkja.pdf] s.1-2

⁹⁹Møre Bispedømmeråd, Den norske kirke. *Høring: Forslag om endringar i ekteskapslova m.v* (2007) s.1

av forslaget og kravet om at Barne- og likestillingsdepartementet trekker tilbake lovforslaget. Det er tydelig at Departement og bispedømmeråd har motstridende virkelighetsforståelser av hva ekteskapet er.¹⁰⁰

4.4 Oversikt - Agder og Telemark Bispedømmeråd

Til forskjell fra Møre bispedømmeråd sitt høringssvar leverte Agder og Telemark bispedømmeråd et langt mer omfattende svar på hele syv sider. Oppbygningen av høringssvaret fra Agder og Telemark bispedømme ser slik ut:

1. Saksbehandling
2. Formålet
3. Ekteskapsforståelsen
4. Ekteskap, likestilling og diskriminering
5. Språkbruk i lovverk og offentlig omtale – forenkling eller komplisering?
6. Forholdet mellom kirke og samfunn
7. Hensyn til barns beste i forhold til adopsjon, assistert befruktning og foreldreskap
8. Konklusjon

Agder og Telemark bispedømmeråd stiller seg avvisende til forslaget til forlaget fra Barne- og likestillingsdepartementet og ber Regjeringen trekke det tilbake. Endringene er ifølge Agder og Telemark bispedømmeråd ikke ønskelige:

Høringsnotatet er lest med interesse og vårt hovedstandpunkt er at forslaget ikke bør gjennomføres. Det vil medføre omfattende endringer i samfunnsbærende institusjoner. Disse endringene i ekteskapsforståelse og familierett er etter vårt syn verken ønskelige, nødvendige eller overbevisende begrunnet og utredet.¹⁰¹

Ekteskapet er ifølge Agder og Telemark bispedømmeråd en ordning som er forbeholdt mann og kvinne med det formålet å få barn. Rådet forstår ekteskapet som det naturlige vernet om barns beste, og da også samfunnets beste. I likhet med Møre bispedømmeråd bygger Agder og Telemark bispedømmeråd opp under en forståelse av det heterofile ekteskapet som en

¹⁰⁰Møre Bispedømmeråd, Den norske kirke. *Høring: Forslag om endringer i ekteskapslova m.v* (2007) s.2

¹⁰¹Agder og Telemark bispedømmeråd, Den norske kirke. *Høringssvar til forslag om felles ekteskapslov*. (2007) Hentet 4.november 2017 [https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/agder_og_telemark_bispedommerad.pdf] s.1

gudommelig gitt ordning fra skapelsen av og refererer fra delutredningen til høringsnotatet fra Barne- og likestillingsdepartementet 4.3: ”Teologiske/kirkelige vurderinger i tilknytning til Den norske kirkes forståelse av ekteskap og samliv” av Erling J. Pettersen:

Ekteskapet er en ordning etter Guds vilje, innstiftet av Gud ved skapelsen til mann og kvinne for å videreføre skaperverket (...) Forholdet mellom mor, far og barn er en skapelsesmessig gitt orden i det bibelske familiemønster (...) ¹⁰²

Et brudd med denne ekteskapsforståelsen vil i følge Agder og Telemark bispedømmeråd bryte med barns beste, og true samfunnets stabilitet.

Den grunnleggende forståelsen av ekteskapet ligger på en teologisk understøttet skaperordning, men Agder og Telemark bispedømmeråd trekker også inn en annen grunnleggende tanke om hva ekteskapet er. Ekteskapet er, heter det, en ”sosialantropologisk universell ordning”¹⁰³. Det heterofile ekteskapets særstilling som en ordning gitt i skapelsen, bekreftes her som en samfunnsmessig ordning som er lik i alle kulturer. Denne påstanden står uten noen referanse til noen sosialantropologiske undersøkelser. Bispedømmerådet bruker en rekke nøkkelord og -begreper som peker tilbake til den grunnleggende tanken om det heterofile ekteskapet som en skaperordning. **Grunncelle** (noe jeg tolker som samfunnets grunnvoll, eller grunnstein, da ordet ”grunncelle” ikke står i noen ordbøker) er ett. Begrepet brukes om relasjonen mor, far og barn i det heterofile ekteskapet for å beskrive det som samfunnets byggekloss:

Konsekvensene av en felles ekteskapslov vil etter vårt syn være at **kjønnforskjell blir** underordnet i forståelse av hva et ekteskap er, og den grunnleggende **relasjonen mor, far og barn** som grunncelle og byggekloss for samfunnet blir byttet ut med likeverd.¹⁰⁴

Det er kanskje et forsøk på å naturlig gjøre relasjonen biologisk mor, far og barn som grunnlaget for samfunnet. Jeg skriver kanskje, da begrepet er et konstruert begrep som ikke

¹⁰² Agder og Telemark bispedømmeråd, Den norske kirke. *Hørings svar til forslag om felles ekteskapslov*. (2007) s.4

¹⁰³ Agder og Telemark bispedømmeråd, Den norske kirke. *Hørings svar til forslag om felles ekteskapslov*. (2007) s.4

¹⁰⁴ Agder og Telemark bispedømmeråd, Den norske kirke. *Hørings svar til forslag om felles ekteskapslov*. (2007) s.5

eksisterer i ordboken og brukes heller ikke i noen andre sammenhenger, så langt jeg kan se. Begrepet grunncelle blir brukt to ganger i dokumentet.

Et annet nøkkelord er **naturlig**, som benyttes fire ganger. Det brukes i tilknytning til barn og barns oppvekstvilkår. Det skal også noteres at begrepet barn brukes svært mye, alene eller i sammenheng med annet. Barn, barns rettigheter, ”mor, far, barn” og ”på vegne av barnet” blir nevnt 28 ganger. Et av hovedargumentene i forbindelse med barn er:

På vegne av barnet uttrykkes det at det ikke er viktig nok at barn naturlig hører hjemme i en heterofil sammenheng. **For barn** vil det bety en fare for at vekten forskyves fra det å ha rettigheter i retning av å være en rettighet.¹⁰⁵

Det heterofile ekteskapet er i følge Agder og Telemark bispedømmeråd en ordning som i hovedsak handler om barn. Begrepet **ordning** brukes 11 ganger. De øvrige begrepene som omhandler barn står som regel i forbindelse med ordene, ordning, natur eller grunncelle, slik også sitatet ovenfor viser.

I likhet med Møre bispedømmeråd sitt hørings svar, bygger også Agder og Telemark bispedømmeråd sin avvisning av Barne- og likestillingsdepartementets forslag, på en dikotomi. Det som er avgjørende hos Agder og Telemark bispedømmeråd, er at ekteskapet blir fremhevet som en naturlig, god og trygg institusjon som er bærende for hele samfunnet. Denne samfunnsbærende posisjonen bispedømmerådet gir ekteskapet handler om ekteskapet som grunnlag for reproduksjon og barneoppdragelse. Slik endres fokus i hørings svaret fra å handle om muligheten for likekjønnede å inngå ekteskap, til å handle om en beskyttelse av ”barns rettigheter”. Ved å fremstille hørings svaret sitt på denne måten, skapes det et inntrykk av at hvis homofile får muligheten til å inngå ekteskap, så ”krenkes barns rettigheter”. Bispedømmerådet går lengre enn kun å legge til grunn at barns rettigheter krenkes av likekjønnet ekteskap. Det homofile ekteskapet truer samfunnet i sin helhet. Bispedømmerådet skriver at det heterofile ekteskapet trygger og verner om ”samfunnets grunncelle”. Det homofile ekteskapet står i motsetning til dette og representerer altså en trussel mot samfunnets fundament og samfunnet i sin helhet.

¹⁰⁵ Agder og Telemark bispedømmeråd, Den norske kirke. *Hørings svar til forslag om felles ekteskapslov*. (2007) s.5

Bispedømmerrådet bruker flere begreper som handler om konflikt og oppløsning/kaos. Blant annet omtaler bispedømmerrådet at en endring i ekteskapslovgivningen er en anneksjon:

Bispedømmerrådet har forståelse for at det på samfunnets premisser gis rammer og legges til rette for homofile og lesbiske som ønsker å leve i forpliktende samliv. Vi opplever det derimot som svært uheldig om dette blir gjort ved å omdefinere og annektere ekteskapsinstitusjonen.¹⁰⁶

Her er det viktig å spørre seg hvem som annekterer ekteskapsinstitusjonen? Første gangen dette begrepet blir nevnt er i forbindelse med en bekymring over en mulig endring av ekteskapsloven og barneloven. Den andre gangen står det i sammenheng med at likekjønnede ønsker å leve i et forpliktende samliv. Bispedømmerrådet er ikke motstander av det, men uttrykker uro hvis målet om trygge rammer for likekjønnede innebærer at ekteskapsinstitusjonen skal bli ”omdefinert og annektert”. Begrepet annektere er et begrep som brukes i all hovedsak om en fiendtlig overtagelse av territorium ved makt, oftest i en krigssituasjon.¹⁰⁷ Er det de homofile som annekterer? I så fall kan det skapes et inntrykk av at det er homofile som overtar den ”heterofile ekteskapsinstitusjonen” med makt, ettersom begrepet anneksjon alltid er forbundet med destabilisering og alvorlig konflikt.

Motsetningene mellom det trygge og kjente i status quo og det utrygge i en endring av ekteskapsloven er også noe bispedømmerrådet konkret tar opp flere ganger. Bispedømmerrådet skriver at en inkludering av likekjønnede i ekteskapsinstitusjonen vil være et ”radikalt” historisk ”brudd med tradisjon, språk og lovverk” og at en slik endring vil skape en konflikt med internasjonale konvensjoner som angår barns beste. Det påstås av Agder og Telemark bispedømmerråd: ”Alle internasjonale konvensjoner som angår barns beste, forutsetter ekteskapet som en sak mellom mann og kvinne.”¹⁰⁸ En gjennomgang av FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. November 1989 og Menneskerettighetserklæringen av 1958, viser ikke at et ekteskap er en ordning utelukkende mellom mann og kvinne. Det er tenkelig at man nok har underforstått i noen av disse konvensjonene at ekteskapet er mellom mann og kvinne, men det er likevel interessant at dette ikke sies eksplisitt. Dermed gis det mulighet for en

¹⁰⁶ Agder og Telemark bispedømmerråd, Den norske kirke. *Hørings svar til forslag om felles ekteskapslov*. (2007) s.4

¹⁰⁷ Annektere. (2017, 2. Mai). I Store norske leksikon. Hentet 8. november 2017 [<https://snl.no/annektere>.]

¹⁰⁸ Agder og Telemark bispedømmerråd, Den norske kirke. *Hørings svar til forslag om felles ekteskapslov*. (2007) s.4

bredere forståelse av ekteskapet enn hva bispedømmerådet legger opp til med sin henvisning. Det er ikke før i 2010, altså 3 år etter høringsuttalelsen at det blir vedtatt en internasjonal konvensjon, som nevner barn og ekteskap i samme artikkel. Konvensjonen jeg henviser til er den Europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK). Den Europeiske menneskerettighetskonvensjon nevner ordet ”barn” ved to anledninger, begge er i artikkelen som omhandler ektefellers like rettigheter i forhold til sine barn:

Likhet mellom ektefeller

Ektefeller skal i sitt innbyrdes forhold og i forhold til sine barn ha like rettigheter og likt ansvar av privatrettslig art med hensyn til ekteskap, under ekteskapet og i tilfelle av oppløsning av ekteskapet. Denne artikkel skal ikke hindre statene i å treffe de tiltak som er nødvendige av hensyn til barnas interesser.¹⁰⁹

I likhet med de andre internasjonale konvensjonene som det internasjonale samfunnet har signert, definerer heller ikke EMK ektefelle ut fra et kjønnsperspektiv, eller skiller mellom biologiske foreldre eller foreldre som har et juridisk ansvar, slik to kvinner/to menn kan ha. Verdenserklæringen for menneskerettigheter av 1948s artikkel 16 derimot, omhandler ekteskap og familie:

1. Voksne menn og kvinner har rett til å gifte seg og stifte familie uten noen begrensning som skyldes rase, nasjonalitet eller religion. De har krav på like rettigheter ved inngåelse av ekteskapet, under ekteskapet og ved dets oppløsning.
2. Ekteskap må bare inngås etter fritt og fullt samtykke av de vordende ektefeller.
3. Familien er den naturlige og grunnleggende enhet i samfunnet og har krav på samfunnets og statens beskyttelse.¹¹⁰

Ekteskapet blir her ikke definert som en ordning mellom mann og kvinne, da rettighetene som gis i erklæringen, stadfester hvert enkelt menneske til å gifte seg, ikke hvilket kjønn en partner må ha. Det følger heller ikke en definisjon på at familien er mor, far og barn. Artikkel 25 i verdenserklæringen påpeker derimot: Mødre og barn har rett til spesiell omsorg og hjelp.

¹⁰⁹ Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon (2010) Hentet 22.desember 2017
[http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_NOR.pdf] s.44 art.5

¹¹⁰ Verdenserklæringen for menneskerettigheter, Forente Nasjoner (FN) (1948) Hentet 5.desember 2017
[<https://www.fn.no/content/download/38062/933202>] art.16

Alle barn skal ha samme sosiale beskyttelse enten de er født i eller utenfor ekteskap.¹¹¹ Dermed er ikke ekteskapet mellom mann og kvinne en forutsetning i alle internasjonale konvensjoner som angår barns beste. Etter en gjennomlesning av FNs konvensjon om barnets rettigheter, har jeg oppdaget at begrepene ekteskap, mor, far eller gift, ikke er brukt.¹¹²

Bispedømmerådet påberoper seg en legitimitet når man refererer til internasjonale konvensjoner og erklæringer som regulerer internasjonale rettigheter for alle mennesker. FNs konvensjon om barnets rettigheter benytter seg av et videre språk når de omtaler mennesker som har ansvar for barn, som f.eks. i artikkel 5:

Partene skal respektere det ansvar og de rettigheter og forpliktelser som foreldre, eventuelt slektninger eller medlemmer av lokalsamfunnet ifølge stedlig skikk, verger eller andre med juridisk ansvar for barnet har.¹¹³

Verken ordene mor eller far brukes, ei heller mann, kvinne brukes en gang om en henvisning til kvinner og barns rettigheter under væpnet konflikt og nødsituasjoner.¹¹⁴ Bispemøtets standpunkt er med på å konstruere en virkelighet der barn forutsetter et ekteskap.

Bispedømmerådet gir også uttrykk for at en endring i ekteskapslovgivningen vil medføre problemer i bruk av ord, slik som gift, ekteskap og vigsel. Bispedømmerådet ser for seg at endringene i innholdet av begrepet kan gjøre språkbruk til en ”krevende øvelse” og at det kan bli en ”kompliserende kamp om hva som kan sies og uttrykkes i oppdragelsesinstitusjoner og læreverk”.¹¹⁵ Uroen over bruken av ord og begreper må sees i en forlengelse av fokuset bispedømmerådet har på en argumentasjon som til dels bygger opp under en alvorlig konflikt.

Agder og Telemark bispedømmeråd skriver avslutningsvis at de prinsipielt setter barns trygghet og identitetsbygging foran voksnes frihet og rettighet. Dette bygger opp under dikotomien der homofile er en trussel for både barn og samfunn og ikke egner seg som trygge omsorgspersoner eller gode rollemodeller som barn kan gjenspeile sin identitet i. Agder og Telemark bispedømmeråd avviser, i likhet med Møre bispedømmeråd, Barne- og

¹¹¹ Verdenserklæringen for menneskerettigheter, Forente Nasjoner (FN) (1948) art.25

¹¹² FNs Konvensjon om barnets rettigheter av 20.november 1989. Hentet 5.desember 2017 [https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf]

¹¹³ FNs Konvensjon om barnets rettigheter av 20.november 1989. art. 5

¹¹⁴ FNs Konvensjon om barnets rettigheter av 20.november 1989. s.2

¹¹⁵ Agder og Telemark bispedømmeråd, Den norske kirke. *Høringssvar til forslag om felles ekteskapslov.* (2007) s.6

likestillingsdepartementets moderne forståelse av ekteskapet. Avvisningen tegner et skarpt bilde av de to forskjellige synene på ekteskapet mellom bispedømmeråd og Departement. ¹¹⁶

4.5 Oversikt – Bispemøtet

4.5.1 Bispemøtets flertall¹¹⁷

Høringssvaret fra Bispemøte er det eneste av de tre utvalgte høringssvarene fra 2007 som leverer et høringssvar som er delt på både et mindretall og et flertall. Flertallet stilte seg avvisende til forslaget fra Barne- og likestillingsdepartementet, mens mindretallet var positivt til forslaget om likekjønnet ekteskap. Flertallet besto av 9 av 11 biskoper. Flertallet avviste Departementets forslag som de mente ville innebære et brudd på kristendommen og ”de fleste andre” religioners forståelse av hva et ekteskap er. I tillegg til bruddet med ”den tradisjonelle” ekteskapsforståelsen, innebar forslaget til Departementet en endring som flertallet anså som et ”sosialt, kulturelt og økologisk eksperiment”. Uttalelsen fra flertallet er i sin helhet:

Bispemøtets flertall vil understreke at å definere likekjønnet samliv som ekteskap innebærer et radikalt brudd med den nedarvede ekteskapsinstitusjonen som er redegjort for ovenfor. Vi anser departementets forslag ikke bare som et brudd med kristendommens og de fleste andre religioners ekteskapsforståelse, men som et sosialt, kulturelt og økologisk eksperiment med konsekvenser vi neppe overskuer.¹¹⁸

Flertallet forsto ekteskapet todelt. På den ene siden anså de ekteskapet som en samfunnsordning, som legger til rette for rettslige/verdslige rammer for økonomi og sikrer andre juridiske rettigheter. På den andre siden trakk de frem en forståelse av ekteskapet som en skaperordning, begrunnet teologisk. De begrunnet det med at Gud skapte mennesket til kvinne og mann ved skapelsen. Dermed er ekteskapet en stadfestelse av kjønnpolariteten som det som konstituerer det rette samliv. Ekteskapet får en funksjon som sikrer at menneskeheten videreføres (gjennom reproduksjon) og at fellesskapet og enkeltindividers liv blir beskyttet. Dette kommer tydelig frem i flertallets begrunnelse:

¹¹⁶Agder og Telemark bispedømmeråd, Den norske kirke. *Høringssvar til forslag om felles ekteskapslov*. (2007) s.7

¹¹⁷ Bispemøtets flertall bestod av Haugland Byfuglien, Bondevik, Baasland, Riksaasen Dahl, Hagesæther, Finnset Heiene, Kvarme, Skjevesland, Wagle

¹¹⁸Bispemøtet, Den norske kirke. *Ny ekteskapslov: Høringsuttalelse* (2007) Hentet 21.november 2017 [https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/bispemotet2.pdf] s.3

Skapelsesfortellingene i Bibelen fremhever at mennesket som "art" består av både mann og kvinne, og menneskelivet videreføres som samliv mellom mann og kvinne. I den forstand er kjønns polariteten konstituerende for ekteskapet. [...] Kristen tro forstår derfor ekteskapet mellom mann og kvinne som en orden innstiftet av Gud Skaperen (...) Kristentroen ser ekteskapet som et uttrykk for Guds livgivende og opprettholdende handling gjennom samfunnsmessige og kulturelle strukturer. Gjennom ekteskapet viderefører Gud menneskeslekten og sørger for beskyttelse av fellesskapets og den enkeltes liv.¹¹⁹

Flertallets argumentasjon skaper en dikotomi mellom likekjønnet og ulikekjønnet samliv, der det heterofile samlivet representerer det trygge, gode, ja selve livet og opprettholdelse av orden. Det likekjønnede samlivet blir stående som en motpol og representerer kaos, uorden og det fremmede. Flertallet bruker begrepet orden 5 ganger. Det blir både brukt om samfunnsorden (3 ganger) og om en teologisk forstått skaperorden (2 ganger). Flertallet påpeker også at ekteskapet som en orden mellom en mann og en kvinne er av universell karakter. Det gjentas to ganger. Den første gangen sies det med referanse til en kristen tradisjonell forståelse: ”det tradisjonelle ekteskapet fortsatt en sterk stilling og en universell utbredelse.”¹²⁰ Den andre gangen påpekes ordningens universelle karakter, og det vises også til ekteskapets levedyktighet i andre religioner. På denne måten konstruerer flertallet en forståelse der ekteskapet mellom mann og kvinne kun kan være det eneste rette, på bakgrunn av utbredelsen av den heterofile samlivsformen i andre kulturer og religioner og i kristen tolkning. Denne forståelsen bidrar også med å forsterke og bekrefte den gudommelige karakteren til det heterofile ekteskapet som en skaperorden gitt fra Gud, som gjelder for alle mennesker. I ytterste konsekvens kan likekjønnet samliv bli ansett som en trussel mot den gudommelige orden og samfunnets mulighet til å følge Guds skaperorden. Dette forsterkes med bruken av begrepet ”økologi”. Avvisningen av høringsnotatet og saken underbygges med at det dreier seg om et ”økologisk eksperiment”, noe som får det til å høres ut som man eksperimenterer med naturen. I følge store norske leksikon er økologi/økologisk en vitenskap som har opphav i biologien, og har som oppgave å undersøke organismers forhold til miljøet.¹²¹ Bispemøtets uttalelse om at en endring i ekteskapsloven kan betraktes som et økologisk eksperiment er med på å bygge opp en forståelse der det ulikekjønnede ekteskapet

¹¹⁹Bispemøtet, Den norske kirke. *Ny ekteskapslov: Høringsuttalelse* (2007) s.2-3

¹²⁰Bispemøtet, Den norske kirke. *Ny ekteskapslov: Høringsuttalelse* (2007) s.2

¹²¹Semb-Johansson, Arne & Hjerne, Dag Øystein & Ratikainen, Irja Ida. (2017, 2.november). økologi. I Store norske leksikon. Hentet 22. Desember 2017 [<https://snl.no/%C3%B8kologi>]

forståes positivt. Det fremstilles som naturlig og i balanse med økosystemet, mens et likekjønnet ekteskap bryter balansen eller harmonien, truer økosystemet og er unaturlig.

4.5.2 Bispemøtets mindretall¹²²

Jeg vil ikke gå nøye inn på mindretallet, fordi dette ikke er hovedsak i denne oppgaven, men jeg trekker frem det mest sentrale. Mindretallet legger vekt på at ekteskapet er en samfunnsmessig ordning og avviser at ekteskapet er ”statisk”. blant annet poengterer mindretallet de historiske endringene og tolkningene av ekteskapsinstitusjonen:

Ekteskapet er ikke en statisk størrelse. Det har gjennom historien utviklet og endret seg. Både historien og Det gamle testamentet kjenner for eksempel flergifte. I lange tider var kvinne og barn definert som en del av mannens eiendom. Ekteskapsinngåelse er i perioder brukt for å skape allianser mellom nasjoner eller ivareta familieinteresser. Ekteskapet slik vi i dag i vår kultur gjerne vil forstå det, som et fellesskap bygget på kjærlighet, likeverd og frivillighet, er ikke så mange generasjonene gammelt.¹²³

Ekteskapet blir kun forstått som en samfunnsmessig ordning som får sine rammer fra et juridisk og verdslig ståsted. Derfor avviser mindretallet at ekteskapet er en skaperordning og heller ikke et sakrament. Det trekker samtidig frem noen teologiske fortolkninger av likekjønnet samliv, og refererer til at ekteskapet er ”et vern for kjærligheten”. Mindretallet legger vekt på en tolkning der ekteskapet forstås som et fellesskap som to mennesker er skapt til å være en del av, uavhengig av kjønn, for slik å dele livet og kjærlighet sammen. Det uttaler at ”Ekteskapet forstås og inn under menneskets kall til å utfolde ansvar og livsfremmende virksomhet”. Dermed står mindretallet i sterk kontrast til flertallet.¹²⁴

4.6 Oppsummering

Etter en gjennomgang av høringssvarene er det noen tydelige tendenser som var særlig tilstede. Først ser vi en grunnleggende forståelse av at ekteskapet er en ordning som ut i fra en kristen forståelse er mellom mann og kvinne, med utgangspunkt i Guds skaperorden. Denne forståelsen blir bekreftet ved et forsøk på å naturlig-gjøre ekteskapet mellom mann og kvinne, til å få ekteskap til å handle om biologisk reproduksjon. En ytterst konsekvens at dette er en

¹²² Bispemøtets mindretall bestod av Fiske og Jørgensen

¹²³Bispemøtet, Den norske kirke. *Ny ekteskapslov: Høringsuttalelse* (2007) s.3

¹²⁴Bispemøtet, Den norske kirke. *Ny ekteskapslov: Høringsuttalelse* (2007) s.4

tankemåte, der biologisk reproduksjon forutsetter et ekteskap, som om det er ekteskapsinstitusjonen som gjør mennesker fertile.

Gjennomgangen av de utvalgte høringssvarene fra 2007 har gitt en oversikt over innholdet i dem, hvilke begreper som dominerer og sammenhengen disse begrepene står i.

Høringssvarene har alle, utenom mindretallet i Bispemøtet, til felles at de legger til grunn at ekteskapet er en ordning som er forbeholdt mann og kvinne. De deler også oppfatningen av at en endring av ekteskapsinstitusjonen ikke er i tråd med kristen tradisjon og lære, som de begrunner med at ekteskapet er en ordning for heterofile, for å reprodusere. Det er et gjennomgående mønster i argumentasjonen til bispedømmerådene og flertallet i Bispemøtet at den bygger opp under status quo. Status quo representerer orden, trygghet, godhet og liv, noe som bygger opp et inntrykk av at forslaget fra Departementet representerer det motsatte. Det er veldig interessant at høringssvar som omhandler likekjønnet samliv er helt fraværende begrepet ”synd”, da historisk er dette et begrep som har ofte blitt brukt om homofili.

Kapittel 5: Diskursanalyse av høringssvar til høringen om felles ekteskapslov

5.1 Innledning

I dette kapittelet skal jeg drøfte hvilke diskurser som er særlig representert i høringssvarene. Først skal jeg identifisere to spesifikke diskurser som kommer til uttrykk etter gjennomgangen av materialet. Disse to diskursene har jeg valgt å kalle kaosdiskursen og naturalighetsdiskursen. I den andre delen av dette kapittelet skal jeg drøfte hvordan disse diskursene er knyttet opp mot en ordningsteologisk tradisjon. Jeg vil også drøfte hvilken forståelse av likekjønnet ekteskap i kirke og samfunn disse diskursene representerer, med utgangspunkt i den ordningsteologiske tradisjonen. Det gjennomgående temaet for dette kapittelet er å få en grundig innsikt i hvordan de ordene, begrepene og meningene jeg gjorde rede for i forrige kapittel, danner diskurser som blir opprettholdt ved hjelp av en spesifikk teologisk tradisjon.

Ifølge Bach Iversen er et av kjennetegnene ved den ordningsteologiske tradisjonen at det legges til grunn at det eksisterer skaperordninger som er grunnlaget for menneskelig samhandling.¹²⁵ Skaperordningene er universelle da de er felles for kristne og ikke-kristne. Disse skaperordningene er uforanderlige i deres grunnstruktur. Dette synet kommer til uttrykk gjennom argumentasjonen i de ulike høringssvarene jeg har undersøkt. Og slik vist tidligere, har denne tradisjonen spilt en rolle i flere saker, som i 1800-tallets debatt om kvinnefrigjøring¹²⁶ eller i spørsmålet om krig og fred.¹²⁷ Et annet perspektiv som kan trekkes inn i denne sammenhengen er Benedicte Præstholms avhandling som viser hvordan det er noen likheter i ordningsteologiens måte å tenke om samliv og kjønn går igjen i en rekke ulike diskusjoner. Ifølge henne er det mer eller mindre samme teologiske argumentasjon som brukes mot gjengifte på 1920-tallet, kvinnelige prester på 1950-tallet og senere og homofilt samliv, nemlig at disse er i strid med skaperordningene som Gud har gitt.¹²⁸ Ordningsteologien er ikke nødvendigvis én sak, på samme måte er den heller ikke én diskurs, men består gjerne av flere diskurser som danner en overordnet virkelighetsforståelse. Innen den ordningsteologiske tradisjonen jeg har holdt meg til, er det som nevnt flere ulike diskurser

¹²⁵ jf. Kapittel 1.2

¹²⁶ jf. Lein i kapittel 1.6.2

¹²⁷ jf. Bakkevig i kapittel 1.6.1

¹²⁸ jf. Præstholm i kapittel 1.6

som kommer til uttrykk, men de har alle til hensikt å forsvare det bestående. Endring av status quo beskrives som truende og kan gi varig ødeleggelse.

5.2 Identifikasjon av relevante diskurser

5.2.1 Kaosdiskursen

Den første diskursen som er representert i alle tre høringssvarene er kaosdiskursen. Kaos er knyttet til skaperordningstanken ved at Gud skapte verden og ordnet den, slik at kaos ble erstattet av kosmos. Kaos representerer det tomme og øde, mens Guds skapelse og dets ordninger gir liv. Kaosdiskursen stadfestes av begreper og ord som forvirring, orden, opprettholdelse, krenkelse, eksperiment, anneksjon, radikalt brudd, kamp og beskyttelse av liv. Disse bygger opp under en forestilling der det heterofile ekteskapets hegemoni er det som verner verden fra å gå i oppløsning. Med andre ord, denne diskursen påpeker at en endring vil medføre kaos, uorden, oppløsning og uten å eksplisitt nevne det, død.

Hos Møre bispedømmeråd kommer denne diskursen frem i argumentet som knytter mangel på rettesnorer og autoriteter sammen med en endring av ekteskapsloven og argumentet der ekteskapet fungerer som en ordening fra Gud som opprettholder. Denne fremstillingen danner et bilde av at en endring i lovgivningen vil rokke ved samfunnets normer og trygge rammer. Denne fremstillingen forsterkes når argumentasjonen bygger på en forestilling at ekteskapet er en skaperordning som ”opprettholder” skaperverket (verden). Når bispedømmerådet legger vekt på opprettholdelse, vil det si at en endring i ekteskapslovgivningen er en trussel mot at verden opprettholdes av Gud? Argumentasjonen skaper en dikotomi mellom det normale, trygge og stabile ulikekjønnede samlivet på den ene siden og det ustabile, unormale og utrygge på den andre siden. Det heterofile ekteskapet stilles opp som motsats til det likekjønnede. Ekteskapssynet som målbæres av Møre bispedømmeråd, baserer seg på en forståelse av at ekteskapet mellom én mann og én kvinne er det som konstituerer menneskeslekten og samfunnet. Ekteskapet som institusjon blir dermed fremstilt som et vern som beskytter mennesker mot ondskap og samfunnet mot oppløsning. Dette vernet er gitt til mennesker av Gud, i og med at ekteskapet er en skaperordning, og slik fremstår ekteskapet som en konstant tidløs institusjon som verner mot kaos og forfall. Denne fremstillingen kan man argumentere for er nokså uhistorisk da den ikke tar hensyn til alle de endringene og de kulturelle variablene ekteskap som institusjon har omkring i verden, og gjennom tiden, men

Møre bispedømmeråd tar i sitt svar ikke høyde for en slik tankemåte, men insisterer på det heterofile ekteskapet som en skaperordning som er et nødvendig vern mot kaos.

Agder og Telemark bispedømmeråd har det høringssvaret der kaosdiskursen kommer tydeligst til uttrykk. Bispedømmerådets fremstilling av lovendringen som en *anneksjon* av ekteskapsinstitusjonen vitner om en forestilling der det heterofile ekteskapet står overfor en fiendtlig handling, der noen angriper og konkret overtar makten, eller hegemoniet om hva som er det ”rette”. Det er et tydelig anliggende hos bispedømmerådet at en endring i lovgivningen er alvorlig, fordi det endrer en samfunnsbærende institusjon. Ved å omtale likekjønnet ekteskap som en anneksjon av en samfunnsbærende institusjon, dannes det et bilde av at endringen er en trussel mot det som er stabilt, trygt og som bærer samfunnet. Anneksjon er en krigsmetafor som gir assosiasjoner til krig, våpen, fiende, trusler, okkupasjon. Når det brukes i denne sammenhengen betyr det at en endring av ekteskapet er en fiendtlig handling som truer menneskeheten og det norske samfunn. Loven vil innebære at fienden overtar og vi alle må underkaste oss en fremmed makt, noe som på sikt vil innebære en ødeleggelse av samfunnet. Motstanden mot loven får da betydning som motstandskamp. I Norge med en stolt historie av motstandskamp mot den tyske okkupasjonsmakt, vil det si at de som kjemper for å bevare det heterofile ekteskapet, blir å sammenlikne med for eksempel prestene og deres sivile motstandskamp. Det gir motstanden mot den nye ekteskapsloven en ærefull legitimitet.

Som vi så i forrige kapittel har Agder og Telemark bispedømmeråd en forståelse av at det heterofile ekteskapet og konstellasjonen mor, far og barn, er samfunnets byggestein, eller ”grunncelle”. Endringen i lover som omhandler denne konstellasjonen truer dermed selve samfunnet. Denne trusselen blir underbygget både med en sekulær/allmenngyldig argumentasjon (samfunnsbærende institusjoner, trygge rammer for barn) og en teologisk forankret verdensanskuelse. Forståelsen av at ekteskapet er en Guds skaperordning, fordrer en forestilling der disse denne skaperordningen er gitt til menneskene fra tidenes morgen, for å verne livet fra døden. Ved at Bispedømmerådet trekker inn dette momentet i argumentasjonen, endres hele saken fra å handle om en endring i lovgivning om ekteskap i sekulær forstand, til å bli en sak som omhandler kosmos og kampen mellom godt og ondt. På den ene siden står Guds gode skaperordninger som uforanderlige bautaer som skal verne om livet. På den andre siden står kaos og frykten for oppløsning, der endringer av disse ordningene blir synonymt med å forkaste og vende seg vekk fra Gud og skaperverkets

positive kraft. Selv om bispedømmerådet ikke eksplisitt nevner dette, er det denne forestillingen språket og oppbygningen av bispedømmerådets argumentasjon danner. Bispedømmerådet nevner selv at de tar utgangspunktet i at ekteskapet mellom én mann og én kvinne er Guds skaperordning. Og for å bekrefte dette går de over til en sekulær argumentasjon for å bekrefte at det er slik virkeligheten er. Dette bekrefter det som både Bach Iversen og Lønning fremholdt i sine fremstillinger av ordningsteologien, at den handler først og fremst om bestemte sosiale og politiske konstruksjoner, og mindre om teologiske forestillinger om Gud og Kristus. Dette kommer kanskje tydeligst frem i argumentet om at alle internasjonale konvensjoner som omhandler barns rettigheter fordrer ekteskapet som en sak mellom mann og kvinne, noe jeg i forrige kapittel viste ikke stemte. Ved å gå inn i en mer sekulær argumentasjon, fremhever bispedømmerådet at det ikke kun handler om det store kosmiske, men også en oppløsning av internasjonale konvensjoner, rettigheter med mere, en argumentasjon som kanskje flere mennesker øyeblikkelig kan forstå. Samtidig viser dette at ordningsteologien forstås som nettopp en måte å ordne samfunnet på som er uavhengig av tro på en kristen Gud. Ordningen er gitt av Gud til alle og er som sådan universell. Det var et hovedpoeng hos Bach Iversen i hans presentasjon, der han kalte ordningsteologien for en Kristusløs teologi.¹²⁹

Hos Bispemøtet ser vi en litt annerledes argumentasjon enn hos bispedømmerådene. Flertallet i Bispemøtet deler synet til bispedømmerådene på at ekteskapet er en skaperordning. Kaosdiskursen er rådende hos Bispemøteflertallet, og det er den samme type frykt for oppløsning, kaos og uorden som gjøres gjeldende. Dette kommer særlig til uttrykk i Bispemøtes omtale om endringen som et sosialt, kulturelt og økologisk eksperiment, et eksperiment med konsekvenser som man ikke kan overskue. Her bringer man inn begreper som rommer trussel om total ødeleggelse. Eksperimentering sosialt, kulturelt og økologisk må kontrolleres for at det ikke skal legge livet dødt, ikke forurense eller bryte ned. Bispemøtet antyder at eksperimenteringen ikke er kontrollert og at man derfor kan risikere at det hele går galt og verden bryter sammen. Som jeg viste, handler økologi om harmoni, eller en slags balanse mellom organismer og miljøet de tilhører. Et eksperiment med miljøet og denne balansen, vil til enhver tid være en trussel. Dikotomien flertallets argumentasjon bygger på, der det heterofile ekteskapet representerer orden og trygghet og det homofile samlivet uorden, oppløsning og kaos, er grunnlaget for kaosdiskursen som en av de rådende diskurser hos

¹²⁹ jf. Bach Iversen i kapittel 2.3

Bispemøtet. Referansene til likekjønnet ekteskap som farlig økologisk eksperimentering knytter kaosdiskursen til det jeg har kalt naturlighetsdiskursen.

5.2.2 Naturlighetsdiskursen

Den andre diskursen som er representert er naturlighetsdiskursen. Det naturlige blir forstått som noe som er gitt og positivt og i utgangspunktet ikke valgbart. Denne diskursen er klassisk innen ordningsteologien, som vist tidligere i oppgaven var den grunnleggende i forbindelse med diskusjonen om kvinners frigjøring på 1800-tallet. Lein presiserte at fra kirkelig hold ble det trukket fram at kvinnefrigjøring var unaturlig og i strid med både naturen og bibelen. Kvinnen var teologisk og naturlig underordnet. Denne oppfatningen av at noe er blir sett på som naturlig, fordrer at det motsatte er unaturlig. Naturlighetsdiskursen fremstiller det ulikekjønnede ekteskapet, som det naturlige, og slik forrige kapittel visste, noe argumentasjonen også prøver å bekrefte i naturvitenskapen. I denne diskursen er det særlig argumentasjoner og begreper som knytter det heterofile ekteskapet sammen med evnen til biologisk reproduksjon, som er fremtredende. Et annet kjennetegn er en hyppig bruk av begreper som har en konnotasjon til naturen og vitenskap. Naturlighetsdiskursen som vi straks skal se blir også bekreftet, stadfestet og får sitt grunnlag i en ordningsteologisk tradisjon. Men det mest påfallende med denne diskursen er dens hyppig referanse til barn. I Naturlighetsdiskursen ligger det en annen diskurs, barnediskursen. Denne diskursen handler om en virkelighetsoppfattelse der det heterofile ekteskapet er en forutsetning for å få barn, dette vil jeg gå nærmere inn på snart. Det som er særlig interessant er hvordan sporene fra en ordningsteologisk tenkning kommer til uttrykk i denne diskursen. I innledningen til denne oppgaven viste jeg hvordan Bente Lein la vekt på at i debatten om kvinners frigjøring, argumenterte flere teologer for at Guds skaperordninger, som blant annet innebar en underordning av kvinnen også var å finne i naturlovene. Det ble argumentert for at kvinnen var naturlig svakere enn mannen, kvinnens ”ribbensnatur” var teologisk og naturvitenskapelig bekreftet.¹³⁰ Denne måten å tenke på skal jeg nå vise at vi også finner spor av i høringssvarene. Ved å legge vekt på naturlighet som et argument for det ulikekjønnede ekteskapet, og på den måten gjøre det likekjønnede ekteskapet unaturlig, prøver man å tegne et bilde av det ulikekjønnede ekteskapet som en varig og uforanderlig ordning. Ved at skaperordning og natur blir knyttet sammen i forbindelse med det ulikekjønnede ekteskapet,

¹³⁰ jf. Lein i kapittel 1.6.2

blir det stående som et uttrykk for en evig vilje, villet av Gud fra skapelsen av. I tillegg understreker barnediskursen det naturlige og gjør det ulikekjønnede ekteskapet eksklusivt.

Naturlighetsdiskursen kommer tydeligst frem hos Møre bispedømmeråd gjennom deres argumentasjon omkring barn. Bispedømmerådet skriver at deres syn på ekteskapet er at det er en skaperordning, en ordning som er grunnlagt for å lage barn. Bispedømmerådet bidrar med å skape en virkelighetsoppfattelse der mennesker er skapt til et ekteskap. På denne måten får ekteskapet en funksjon av å være en naturlig del av menneskers livsløp, en funksjon som mennesker ikke kan velge. Konsekvensen av denne virkelighetsoppfattelsen blir jo at man reduserer menneskers liv til å handle om én ting, å fullbyrde et ekteskap ved å få barn. Denne diskursen bispedømmerådet er med på å bygge opp ser bort fra det mange mennesker anser som avgjørende for deres ekteskap. Kjærlighet, glede, fellesskap og trofasthet er begreper som ikke får plass i et ekteskap dersom ekteskapets enestefunksjon er å muliggjøre reproduksjon.¹³¹ Et annet viktig aspekt å trekke frem er det faktum at ekteskapet ikke er en forutsetning for å få barn, et par blir ikke mer fertil, ved at de lever i et ekteskap.

Tanken at ekteskapet er en forutsetning for å få barn er enda sterkere til stede hos Agder og Telemark bispedømmeråd. Slik jeg viste i gjennomgangen av høringssvaret la bispedømmerådet opp til en forståelse av ekteskapet, som en forutsetning til å få barn og at barn skal ha det godt. For å forsterke denne diskursen bruker bispedømmerådet blant annet argumenter som at ekteskapet mellom mann og kvinne er en sosialantropologisk universell ordning, med andre ord, ekteskapet som en heterofil funksjon blir legitimert både gjennom teologien og i sekulære samfunnsordninger. Virkelighetsbilde som her dannes er et bilde av at det heterofile ekteskapet er en naturlig ordning for mennesker å leve i, uavhengig av religiøsitet eller kulturell bakgrunn, men det som er bindende er kjønnsdifferensieringen og reproduksjon. Problemet med denne virkelighetsforståelsen blir jo at likekjønnet samliv blir sett på som en trussel, det bryter med forståelsen av at ekteskapet er den eneste rette rammen for å få barn, selv om teknisk sett legning ikke er avgjørende om ett menneske er fertil eller ikke. Agder og Telemark bispedømmeråd legger til grunn at samfunnet har en grunncelle,

¹³¹ Poenget om ekteskap og fellesskap ble fremhevet i Bispemøtets samlivsetiske utvalgs utredning «sammen» fra 2013. Utvalget peker særlig på at endringene ekteskapsinstitusjonen har vært gjennom de siste århundre, fra å ha vært brukt til å kontrollere kvinners reproduksjonsevne til i vår tid å handle om kjærlighet, intimitet, nærhet og fellesskap. For mer informasjon se: <https://kirken.no/globalassets/kirken.no/bispemotet/2014/dokumenter/rapporter/sammen-2013-hele-ny-low.pdf> s.17-19

denne grunncellen er samfunnets naturlige byggestein som består av mor, far og barn. Ekteskapet er ordningen som passer på samfunnets grunncelle, en ordning som beskytter livet og samfunnet. Diskursen som bispedømmerrådet beveger seg inn i skyver barn frem i en diskusjon som ikke nødvendigvis handler om barn, men det handler om å legitimere en virkelighetsoppfattelse der likekjønnet ekteskap blir sett på som en perversitet mot selve naturlovene ettersom to kvinner, eller to menn ikke kan få barn med hverandre. Naturlighetsdiskursen reduserer ekteskapets funksjon til å handle om en ting, reproduksjon, dette reiser selvfølgelig en rekke spørsmål, hva da med heterofile par som ikke kan få barn av ulike grunner? Eller hva med barn som er blitt til utenfor ekteskapet, er det da unaturlig? Ved å gjøre barnet til sentrum for det som konstituerer et "riktig og sant" ekteskap, skyver Agder og Telemark bispedømmerråd naturlighetsdiskursen i en bestemt retning. Et ekteskap som ikke på naturlig vis kan frembringe barn, bryter med Guds skaperordning. Et ekteskap der reproduksjon ikke kommer naturlig, faller dermed også utenfor skaperordningen. Dette drøftes ikke skikkelig i høringssvaret. I stedet lages en over- og underordningsmodell lignende underordningsmodellen fra kvinnefrigjøringsdebatten på 1800-tallet, der det homofile samlivet alltid vil være underordnet det heterofile, fordi barn ikke kan reproduseres naturlig mellom de to partnerne. Det innebærer også at homofile mennesker blir forstått som underordnet heterofile innenfor denne diskursen, selv om det ikke uttales eksplisitt.

Til slutt finner vi i Bispemøtets flertallssvar en rekke argumenter fastslår at menneske er skapt til å leve i ekteskap som mann og kvinne. Ekteskapet fremstilles som en naturlig beskyttelse av både fellesskapet og enkeltindividets liv. Ekteskapet får hos Bispemøtet en funksjon av å være selve livets beskytter. Denne tanken legitimeres ved blant annet å argumentere for at menneske som «art» er mann og kvinne, derfor er kjønnpolariteten det som konstituerer ekteskapet. Det er med andre ord et brudd med det å være et menneske at to av samme kjønn vil inngå et ekteskap. Bispemøtet omtaler også ekteskap mellom to av samme kjønn for et økologisk eksperiment. Det dannes et bilde av en ukontrollert eksperimentering med naturen, og med mennesket som art. Det er underforstått ukontrollert, fordi man ikke har prøvd det før og ikke har erfaring fra andre steder å bygge på. Argumentasjonen til Bispemøte om at det likekjønnede ekteskapet handler om et eksperiment, understøtter en forståelse av at det er et ukontrollert økologisk eksperiment og er dermed grunnleggende farlig. Her dannes et bilde av det ulikekjønnede paret som en egen artstype som er naturlig. Å eksperimentere med det ved å gi likekjønnede par rett til samme ekteskapsstatus, blir da truende både mot den heterofile par-arten, naturen og samfunnet. Å eksperimentere med ekteskapet som institusjon utgjør

altså en øko-trussel mot bestanden mennesket. Selv om Bispemøtet ikke eksplisitt skriver det direkte, er konsekvensen av argumentet at når det ulikekjønnede ekteskapet ikke får være eksklusivt, er det utsatt for en trussel fra en unaturlig art, det ulikekjønnede paret. Man vil eksperimentere med selve institusjonen, som til da var forbeholdt heterofile, og farene er uoversiktlige.

5.3 Oppsummering

Så hva har disse to diskursene til felles? Disse diskursene kan umulig la seg isoleres til å stå alene hver for seg, ettersom begge har innvirkning på hverandre. De bidrar til å danne en virkelighetsoppfattelse om at ekteskapet er en ordning kun mellom én mann og én kvinne.

Diskursene som kommer frem i materialet danner to bilder. Det første bildet er at ekteskapet er en ordning mellom mann og kvinne som beskytter skaperverket mot kaoskreftene og samfunnets oppløsning. Det andre er at ekteskapet er en ordning som også kommer til uttrykk i naturlovene, en ordning der ekteskapets funksjon er å gjøre mennesker i stand til å reproducere. Disse to bildene danner en virkelighetsoppfattelse der endringene i ekteskapsloven blir ansett som farlige, nettopp fordi de røkter ved noen livsviktige forestillinger omkring ekteskapet. Endringene farlig gjøres ved å danne fiendebilder, der endringene i ekteskapslovgivningen blir fiender av Gud og det gode samfunn. I denne virkelighetsoppfatningen ligger det implisitt et bilde av et heltemodig forsvar av Guds ordninger, med andre ord, kampen om ekteskapet tar del i Guds kamp mot det onde, den kosmiske kampen mellom godt og ondt, blir verdsliggjort i en kamp om Guds gode ordning.

Det er også et tydelig spor av en over- og underordningstenkning i høringssvarene. Det ulikekjønnede ekteskapet forstås eksklusivt og overordnet andre former for samliv. Homofilt samliv kan aldri få den status som heterofilt ekteskap har, fordi det ikke er 'naturlig', fordi det ikke bekreftes av naturen. Ettersom barn og reproduksjon blir stående som avgjørende kjennetegn ved det naturlige og dermed rette ekteskapet, vil alle andre former som er unaturlige også være underordnet. En slik tankegang viser nært slektskap med diskusjonen om kvinners frigjøring på 1800-tallet. I følge Lein var det nettopp en argumentasjon som tok utgangspunkt i at det var unaturlig at kvinnen skulle være likestilt med mannen, og at det naturlige var at kvinnen var underordnet mannen som ble begrunnet ordningsteologisk. Dette ble sett på som en varig ordning. På samme måte er konsekvensen av argumentasjonen til

Møre, Agder og Telemark sammen med Bispemøtets flertall at det bygges opp en dikotomi mellom det naturlige og det unaturlige, mellom orden og kaos, og mellom heterofili og homofili, en dikotomi som begrunnes ordningsteologisk.

Kapittel 6: Konklusjon

6.1 Oppsummering av oppgaven

I denne oppgaven har jeg undersøkt noen kirkelige høringssvar til forslaget til en felles ekteskapslov i 2007. Bakgrunnen for høringen var regjeringens forslag om å endre ekteskapsloven til å omfatte både ulikekjønnede og likekjønnede par. Høringssvarene jeg har tatt for meg er henholdsvis fra Møre Bispedømmeråd, Agder og Telemark Bispedømmeråd og Bispemøtet, der jeg forholdt meg til flertallet i Bispemøtet. Jeg har sett på hvordan deres kritikk og avvisning av forslaget til en ny ekteskapslovgivning er begrunnet i en ordningsteologisk tradisjon. Jeg har videre undersøkt hva denne tradisjonen går ut på og hvilke følger den får for vurderingen av lovforslaget. Jeg har i undersøkelsen av tekstene gjort en diskursanalyse. I kapittel 3 har jeg gjort rede for hva diskurs er og hva diskursanalyse som metode går ut på. Det jeg har særlig vektlagt er hvordan diskurs bidrar til å opprettholde makt, eller forsøk på å opprettholde makt og hegemoni. Videre har jeg sett på hvordan ordningsteologien er blitt brukt i historien. Her har jeg gjort det kort, men trukket frem for eksempel bruken av ordningsteologi mot kvinners frigjøring på 1800-tallet og spørsmål om hva kirken skal mene om masseødeleggelsesvåpen og opprustning. Videre har jeg brukt Jens Christian Bach Iversen og Inge Lønning til å gi et bredere bilde av ordningsteologi. Disse viser begge til den protestantiske og lutherske ordningsteologiens røtter i Tyskland på 1800-tallet og påpeker at ordningsteologien var et reaksjonært svar på store samfunnsomveltning som truet makten til rådende grupper. Jeg har avgrenset meg fra en mer omfattende diskusjon om ordningsteologi, men vist at slik teologi også finnes i andre konfesjoner og religioner. Både Lønning og Bach Iversen peker på ordningsteologi som samfunnsideologi og som del av et forsøk på å forsvare status quo. Dette er også mitt funn. Ordningsteologien ble brukt for å forsvare status quo i kirke og samfunn når det gjelder samlivsformer.

Jeg har videre vist at høringssvarene forsvare datidens status quo når det gjelder det ulikekjønnede ekteskapet gjennom et språk som bygger på trusler og frykt. Jeg har identifisert særlig to gjeldende diskurser. Kaosdiskursen som skaper en virkelighetsforståelse av at en endring av status quo bringer med seg oppløsning, terror og kaos. Lovendringen til regjeringen blir fremstilt som en fiendtlig handling, der de respektive Bispedømmerådene og Bispemøtets flertall fremstilles som beskytterne av det gode mot det onde og en trussel som vil ødelegge Guds gode skaperordning. Naturlighetsdiskursen utfyller kaosdiskursen ved å peke på at Guds skaperordning er å finne igjen i naturen. Det likekjønnede samliv fremstår

som en trussel mot det naturlige, reproduktive ulikekjønnede ekteskapet og bygger opp en dikotomi som er gjeldende igjennom deres argumentasjon. Dikotomien handler om kosmiske størrelser som konkretiseres i en spesifikk sak. Bilde som dannes er kampen mellom det onde og gode, mellom Gud og Satan, mellom det naturlige og unaturlige, kaos og orden, og mellom liv og død. En dikotomi som bygger på en forståelse av en seksuell legning som underordnes en annen, eller i ytterste konsekvens, at noen mennesker er underordnet andre.

6.2 Forsvar av Status quo og noen teologiske følger av ordningsteologien

Denne oppgavens problemstilling var å undersøke hvilken rolle ordningsteologien har hatt i norsk kirkeligdebatt i nyere tid, med fokus på debatten om likekjønnet ekteskap i Den norske kirke. Gjennom diskursanalysen av materialet har jeg funnet ut at ordningsteologien har spilt en viktig rolle i argumentasjonen mot forslaget til en ny ekteskapslov i 2007. Jeg har pekt på at samlivssynet som fremkommer i argumentasjonen til flertallet i Bispemøtet, Møre Bispedømmeråd og Agder og Telemark Bispedømmeråd, overordner det ulikekjønnede samlivet. Det er det heterofile ekteskapet som er det riktige, rene og sanne og som er utgangspunktet for å reprodusere og oppdra barn. Det heterofile ekteskapet forstås som samfunnets byggestein og grunncelle. Samlivssynet som er gjeldende hos de overnevnte begrunnes ordningsteologisk, ved at de alle begrunner ekteskapet som en skaperordning og følger en argumentasjons form som er slående lik andre saker der ordningsteologien har spilt en rolle. De overnevnte kirkelige organers svar til forslaget om endring i ekteskapsloven viser at det handler om et forsvar av datidens status quo og ett forsøk på å heve ekteskapet som en samfunnsinstitusjon over tid og rom.

Både Bach Iversen og Lønning fremhever at ordningsteologien er et forsøk på å stabilisere visse samfunnsordninger/institusjoner ved å heve dem over tid og rom. Det handler om en reaksjonær samfunnsideologi mer enn teologi. De viser hvordan sentrale teologiske tanker om Kristus og Gud er bortimot fraværende. Når man fastslår at noen samfunnsordninger er Guds skaperordning, blir ordningene universelle, de gjelder alle og er fundamentalt evige og uforanderlige. Ordningsteologiens fundamentale og evige ordninger er forbausende tause når det kommer til tro og frelse. Det er dette som Bach Iversen peker på når han kaller ordningsteologien for en kristusløs teologi og han stiller det samme spørsmålet som Karl Barth: ”hvordan kan man begrunne en kristen sosialetikk uten Kristus?” Ordningsteologien er uten referanse og forankring i troen på den oppstandne Kristus. Lønning gjør samtidig et

poeng av at selv Gud som skaper synes fraværende i ordningsteologien og kaller ordningsteologien en Gudløs teologi. Selv om det er snakk om skaperordninger, er disse i funksjon nærmest uavhengig av Guds virke i verden for øvrig. Det blir en teologi der skaperen har trukket seg tilbake og nå virker gjennom nedlagte ordninger.

Det er faktisk ganske interessant å se at de høringssvar som argumenterer ordningsteologisk mot likekjønnet ekteskap fremviser nettopp slike kjennetegn som de som Bach Iversen og Lønning peker på. Kristus er fraværende og har tilsynelatende ingenting med ekteskapet som ordning å gjøre. Det er en ganske sekulær måte som brukes for å fremstille det heterofile ekteskapet som eneste gyldige ordning. Heller ikke troen på Gud som skaper blir utfoldet på noen særlig dynamisk måte. Høringssvarene hyppig bruk av en ordningsteologisk argumentasjon, kan i beste fall sees på som et forsvar av status quo, eller i verste fall ubetenksom og kunnskapsløs bruk av en teologisk tradisjon som anses som både Kristusløs og Gudløs.

I forbindelse med at ordningsteologien blir brukt for å opprettholde status quo, eller legitimere noens syn på bestemte samfunnsordninger, har jeg vist at det er likheter til tidligere etiske debatter. Jeg har vist at det er en likhet i måten det ble argumentert mot kvinners frigjøring på 1800-tallet og hvordan kvinner ble underordnet og hvordan dette ligner underordningen av likekjønnet ekteskap, og homofile. På 1800-tallet var det viktig å påpeke at kvinners underordning var helt naturlig og ble bekreftet både i naturen og i teologien. Kvinners frigjøring var unaturlig og i strid med Guds skaperordning. I diskusjonen om ekteskap for likekjønnede, har motstanderne av dette brukt en ordningsteologisk tenkning for å fremheve at det er unaturlig. Det likekjønnede parforholdet har liknende status som den kvinnen på 1800-tallet hadde, begge er underordnet og unaturlig. Begge er i strid med Guds ordninger, og truer samfunnets stabilitet.

6.3 Diskursenes makthegemoni

Ved å velge diskursanalyse som metode har jeg fokusert på hvordan høringssvarene er et bidrag inn i en kamp om makt og hegemoni over det «sanne» ekteskap. Høringssvarene jeg har undersøkt søker å opprettholde makten til den posisjonen som forsvarer det synet at ekteskapet er kun mellom én mann og én kvinne. Dette synet var under press i forbindelse med forslaget til Barne- og likestillingsdepartementet om å endre ekteskapsloven til også å inkludere par av samme kjønn. Svarene fra Møre bispedømmeråd, Agder og Telemark

bispedømmeråd og flertallet i Bispemøtet argumenterte mot forslaget. Diskursanalysen viser at det er et maktspråk som anvendes fra de tre overnevnte. Det er et språk der noe forsvares som naturlig og godt, mens noe annet avvises som unaturlig og farlig. Maktspråket som brukes er dermed med på å gjøre motpartens standpunkt illegitimt. Språket de bruker er veldig kraftig og uforsonlig, særlig med påstander som at endringene vil ødelegge naturen og samfunnet. Argumentasjonen deres anvender begreper som trekker konnotasjoner til en krig som pågår, der de selv er motstandshelter. Dette språket er også å finne i tekster som er blitt til etter 2007, særlig hos grupper som er sterke motstandere av likekjønnet ekteskap, som i leserinnlegget til Alfsvåg, Kvelland & Stærk¹³² og i forskjellige dokumenter fra Morfarbarn stiftelsen. Det viser at det i den kirkelige debatten er en tilspisset og krevende diskusjon om dette temaet og at det fortsatt er en uforsonlighet i språket, og en kamp om makthegeioniet. Samtidig representerer motstanderne av likekjønnet ekteskap et mindretall i Den norske kirke. Dermed er det som en gang var en hegemonisk diskurs blitt en motdiskurs. En motdiskurs som konstant står i spenning mot den nye hegemoniske diskursen.

¹³² jf. kapittel 1.1 s.5

Kapittel 7: Litteraturliste

- Kraft, Siv E. og Natvig, Richard J. (red.). *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax, 2006.
- Neuman, Iver B. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Oslo: Fagbokforlaget, 2001.
- Engelstad, Fredrik (red.). *Om makt, Teori og kritikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1999.
- Jørgensen, Marianne W. Og Phillips, Louise. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, 1999.
- Lein, Bente N. *Kirken i felttog mot kvinnefrigjøring*. Oslo: Universitetsforlaget, 1981.
- Bach Iversen, Jens Christian. ”Ordningsteologiens historie” i *Tidsskriftet: Kritisk forum for praktisk teologi*. Utgave 75 (1999).
- Lønning, Inge. «Kinder, Kirche, Küche – Luthersk teologi og ordningsteologi». I *Sedelighet og samliv*, redigert av Kjell Hafstad, Gro Hagemann og Trygve Wyller, 84-96. Oslo: KULT, 1997.
- Vorhaug, Trond. *Hva har norske kirker og organisasjoner brukt som avgjørende argumenter for å fastholde eller endre sitt tidligere standpunkt i spørsmålet om kvinners og menns tjeneste, og hvordan kan disse argumentene vurderes teologisk..* Masteroppgave i Kristendomskunnskap. Det Teologiske Menighetsfakultet, 2010.
- Præstholm, Benedicte H. *Kønfrontation? Køn, Kultur og forandring i nyere dansk teologi*. Avhandling (dr.theol). Aarhus Universitet, 2014.
- Bakkevig, Trond. *Ordningsteologi og atomvåpen: en studie i Paul althaus', Walter Künneths og Helmut Thiellickes sosialetikk*. Avhandling (dr.theol). Universitetet i Oslo, 1983.
- Den norske kirkes lærenemnd. *Utredning, Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken*. 2006
- Alfsvåg, Knut. Kvelland, Anne Birgitta & Stærk, Morten D. ”Myte om Luther må avlives” *Vårt Land*. 24.01.2017.
- Bispemøtets samlivsetiske utvalg, Den norske kirke. *Sammen - Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv*. 2013

Kildemateriale

Primært

- Barne- og Likestillingsdepartementet. *Høringsnotat, Høring – Felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) Hentet 4.november 2017
[<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/felles-ekteskapslov-pa-horing/id467527/>]
- Møre bispedømmeråd, Den norske kirke. *Høring: Forslag om endringar i ekteskapslova m.v* (2007) Hentet 4.november 2017
[https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/den_norske_kyrkja.pdf]
- Agder og Telemark bispedømmeråd, Den norske kirke. *Hørings svar til forslag om felles ekteskapslov.* (2007) Hentet 4.november 2017
[https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/agder_og_telemark_bispedommerad.pdf]
- Bispemøtet, Den norske kirke. *Ny ekteskapslov: Høringsuttalelse* (2007) Hentet 21.november 2017
[<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/bispemotet2.pdf>]

Sekundært

- Åpen kirkegruppe for lesbiske og homofile. *Åpen kirkegruppes merknader til forslag om endringer i ekteskapsloven – Felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) Hentet 5.desember 2017
[<https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/bld/hoyringar/hoeringsdok/2007/felles-ekteskapslov-pa-horing/Horingsuttalelser/apen-kirkegruppe/id479846/>]
- Sør-Hålogaland bispedømmeråd, Den norske kirke. *Høring – forslag om endring i ekteskapsloven mv. – Felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) Hentet 5.desember 2017
[https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/sor_halogaland_bispedommerad.pdf]
- Norges Kristelige Studentforbund. *Høringsuttalelse fra Norges Kristelige Studentforbund (NKS) til regjeringens forslag til felles ekteskapslov for likekjønnede og ulikekjønnede par.* (2007) Hentet 5.desember 2017
[https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/norges_kristelige_studentforbund.pdf]

- Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. *Høringsvar fra Det teologiske fakultet vedr. Felles ekteskapslov (2007)* Hentet 5. desember 2017 [https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/horinger/2007/felles-ekteskapslov/teologisk_fakultet2.pdf]
- Verdenserklæringen for menneskerettigheter, Forente Nasjoner (FN) (1948) Hentet 5. desember 2017 [<https://www.fn.no/content/download/38062/933202>]
- FNs Konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989. Hentet 5. desember 2017 [https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf]
- Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon (2010) Hentet 22. desember 2017 [http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_NOR.pdf]
- Stiftelsen MorFarBarn (red.) Ekteskapsklæringen 2016. Hentet 19. mars 2017 [<http://morfarbarn.no/files/Ekteskapsklæring---2.A.pdf>]

Nettressurser

- Grue, Jan. (2013, 16. oktober). Diskurs. I Store norske leksikon. Hentet 27. september 2017 fra <https://snl.no/diskurs>.
- Annektere. (2017, 2. Mai). I Store norske leksikon. Hentet 8. november 2017 fra <https://snl.no/annektere>.
- Tjønneland, Eivind. (2017, 11. september). Deisme. I Store norske leksikon. Hentet 4. januar 2018 fra <https://snl.no/deisme>.
- Semb-Johansson, Arne & Hjermann, Dag Øystein & Ratikainen, Irja Ida. (2017, 2. november). økologi. I Store norske leksikon. Hentet 22. desember 2017 fra <https://snl.no/%C3%B8kologi>.
- Siri Sunde. (2009, 15. februar). I Store norske leksikon. Hentet 8. januar 2018 fra https://snl.no/Siri_Sunde.
- Oversikt over Den norske kirkes gjennomgang av samlivsetiske spørsmål fra 1992 til 2015. Hentet 8. januar 2018 fra <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/diakoni-og-samfunnsansvar/homofilisaken-1992-2015/>
- Informasjon om Åpen folkekirke. Hentet 8. januar 2018 fra <http://apenfolkekirke.org>